

Autobiografiske Optegnelser af E. Mau.

Meddelte af G. L. Wad.

Forfatteren af de nedenfor aftrykte Optegnelser er den som Præst og folkelig Forfatter bekendte Jens Edvard Theodor Mau, hvis Døtre venligst have overladt Meddelelsen Manuskriptet til Offentliggjørelse. Under Titelen »Rhapsodiske Optegnelser om mig, E. Mau« har Forfatteren begyndt at nedskrive sin Autobiografi den 25. September 1858 og i Løbet af dette og det følgende Aar ført sine første 25 Aars Tildragelser i Pennen; efter henimod 6 Aars Afbrydelse har han atter i August 1865 taget fat paa det henlagte Arbejde og fortsat Fortællingen med sin Kaldelse til Præst i Haarslev og derefter skildret sine Præsteaar her og i Skjellerup. Formodentlig efter nogle Maaneders Forløb har Mau lagt Autobiografien til Side, utvivlsomt for andre Arbejder, der trængte sig paa og lagde Beslag paa hans utrættelige Pen. Senere har han ikke fortsat sine Meddelelser, der saaledes ikke berøre hans Forflyttelse til Farum i Sjælland, hvor han var Præst fra 1863, indtil han 1880 tog sin Afsked og flyttede til Kjøbenhavn, hvor han 4. August 1885 endte sine Dage¹⁾.

Som det vil ses, ere hist og her længere Stykker forbigaaede, der formentes ikke at have Interesse for en større Kreds, ligesom ogsaa af og til enkelte Ting ere udeladte, uden at det er anset for nødvendigt udtrykkelig at angive saadan Udeladelse.

¹⁾ Jvfr. Dansk biogr. Lex. XI, 198 ff.

Skulde En og Anden finde, at Mere uden Skade kunde være oversprunget, vil Meddeleren ikke derom tvistes med ham, men trøste sig med, at disse Blade i alt Fald ville gjøre deres til at bevare Mindet om en nidkjær Herrens Tjener.

Jeg er født den 10. Oktober 1808 i Odense. Min Fader, Carl Heinrich Mau (som døde i Skjelskør om Sommeren 1821) var den Gang Apotheker sammesteds; han anlagde Hospitalsapotheket paa Vestergade. Min Moder hed Juliane Marie Feveile, en Kjøbmandsdatter fra Vejle, og døde som Enke i Skjelskør 1825. Min Fader, født i Altenkrempe i Holsten 1768, var en Præstesøn. Hans Fader, Andreas Jacob Friedrich Mau, som havde været Sognepræst i Altenkrempe siden 1762, døde allerede 1779, efterladende sig Enke (Magdalena Margaretha Lange) og otte smaa Børn. Min Farbroder, Johan August Mau, første Præst (Hauptpastor) i Schönberg ved Kiel, som holdt sit Jubilæum 3. Juni 1854 (død 1861) var saaledes kun halvtredie Aar, da Faderen døde, og der var endda en Broder yngre end han. Min Farfader og hans Hustru vare begge fra Pløen, hvor min Oldefader Claus Mau havde været Borgemester under Hertug Friedrich Carl af Holsten-Pløen, og min Faders Morfader, Lange, havde været Forpagter af den hertugelige Ladegaard ved Pløen. Min Farmoder flyttede som Enke til Pløen, hvor hun havde flere Slægtninge, der stod hende bi med Raad og Daad, og da hun var bleven gammel, tog hun til sin Svingersøn, Pastor Schmidt i Eddelack i Ditmarsken. Al min Familie paa fædrene Side er bosat i Holsten, med Undtagelse af dem, der stamme fra min Fader og hans yngre Broder, Gerhard Wilhelm Mau, der døde i Juni 1858, 83 Aar gl., som Kammerraad, Postmester og Apotheker i Skjelskør. Ikke desto mindre har jeg været dansk med Liv og Sjæl fra Barndommen af, og slesvig-holsteinske Tendentser har altid været mig en Modbydelighed. Men min Fader kom ogsaa meget ung

til Fyen; han lærte Apothekervæsenet (Pharmacien) hos Apotheker Rieffestahl i Nyborg og var siden Provisor paa Løveapotheket i Odense, indtil han selv nedsatte sig. Og i mine Forældres Hus blev der saa godt som aldrig talt Tydsk, ligesom deres Forbindelser vare næsten udelukkende danske. Min Moder var yngste Datter af en meget rig Kjøbmand, Jens Feveile, i Vejle; hun havde mange Sødskende men var selv en Sildefødning og blev derfor lidt forkjælet i sin Opvæxt. Hun blev gift i en meget ung Alder (jeg tror 18 Aar), og min Fader havde gjort hendes Bekjendtskab, da hun var paa Besøg i Odense hos Byskriver Lange, som boede i Nærheden af Apotheket. Hun fandt sig ikke rigtig vel i sin Stilling, skjønt min Fader var den kjærligste Mand af Verden og gjorde alt, hvad der stod i hans Magt for at behage og opmuntre hende. Saaledes var det efter hendes Tilskyndelse, at han — til stort Tab for Familien — paa en uheldig Tid 1812 solgte sit Apothek og flyttede først til Kjøbenhavn, siden til Skjelskør, hvor han blev Klubvært og Kæmner. Derved og ved den uheldige Pengeforandring — Statsbankerotten — Aaret efter sank min Fader fra Velstand til knappe Kaar. Stille og taalmodig bar han sin Kummer og klagede aldrig; min Moder derimod havde ikke saa let ved at finde sig i Livets Omvæxlinger, og navnlig de sidste Aar af hendes Liv randt hen i Sorgmodighed og Tungsindighed, under hvilken især Psalmebogen, som hun tidt og ofte læste, tjente hende til Opmuntring og Trøst. Hvad der især trykkede min Fader, var Tanken om, at han ej kunde anvende Synderligt paa sine Børns Opdragelse. Jeg, som var den Yngste af tre Sødskende — de to andre vare Pigebørn — havde fra Barndommen af røbet Lyst og Anlæg til Studeringer og kunde sidde hele Timer og hænge over Bøgerne; men der var ingen Udsigt til at faa denne Lyst tilfredsstillet. Den Undervisning, jeg modtog af Læreren ved Borgerskolen i Skjelskør, Jensen, var højst tarvelig; og hvad et Par mislykkede Studenter siden lærte mig og nogle andre Dreng

i Byen, var heller ikke at regne for Noget. Det kom mig derfor vel tilpas, at jeg som Barn var meget afholdt af Folk, og en gammel Enke, Gehejmeraadinde v. Krabbe, født Sehested, som boede i Skjelskør, fattede Godhed for mig og lovede at ville hjælpe mig frem paa den studerende Vej. Hun havde en Søster i Odense, som var Enke efter Hoffjærgermester Wind, der indtil Aaret 1801 ejede Hindema i Skjellerup Sogn; hende besøgte hun undertiden om Sommeren, og dette i Forening med den Omstændighed, at der i Odense boede flere Familier, som havde kjendt mine Forældre, og om hvem det kunde forudsættes, at de vilde lade deres Kjærlighed til min Fader — thi han var meget afholdt af Alle for sit milde Sind og sin oprigtige Menne-skekjærlighed — gaa over paa Sønnen og tage sig lidt af ham (hvad de ogsaa gjorde) bidrog til, at jeg blev sat i Odense Kathedralskole i Efteraaret 1821 som den tredie nederste i hele Skolen, skjønt denne Skole paa den Tid utvivlsomt var den sletteste i hele Landet, og Slagelse, hvor der var en god Skole, kun laa to Mile fra Skjelskør, hvor min Moder og Gehejmeraadinde Krabbe boede.

Jeg kom i Huset hos en aldrende Pige, Jomfru Jacobine Juul, som boede i Nørregade ligeoverfor Skulkenborg paa den ene Side og St. Hans Præstegaard paa den anden Side, og i hendes Hus tilbragte jeg 6 Aar, indtil jeg blev Student i Efteraaret 1827. Jeg havde det meget godt, ja maaske for godt hos hende; thi hun bar en moderlig Omhu for mig i alle Maader og vidste ikke det Gode, hun vilde gjøre mig, skjønt hendes Kaar nu vare ringe, da hun aldrig havde forstaaet den Kunst at spare eller sætte Tæring efter Næring. Hun havde i sin Tid haft et Pigeinstitut i Byen og ikke faa Døtre af Præster og Landmænd omkring i Fyen mindedes med Glæde de Aar, de som Børn havde været i hendes Hus, og vedbleve længe efter at staa i venskabelig Forbindelse med hende. Hvor Lidet hun end selv ejede, vilde hun gjerne have haft mig i Huset uden Betaling; imidlertid sørgede

min nylig afdøde Faders Ven, Brygger Poulsen (som boede i den store Gaard paa Flakhaven — Vestergade ligeoverfor Hovedvagten) for at tilvejebringe det meste af de 100 Rdlr., hun skulde have om Aaret for min Kost og Ophold, ved Bidrag fra adskillige Borgere og Embedsmænd. Disse mine Velgjørere, som jeg mindes med Erkjendtlighed, vare: Bogtrykker (siden Kancelliraad) Søren Hempel, Birkedommer Kancelliraad Friis, Kommunitetskasserer Koefoed, Justitsraad, Amtsforvalter Andresen, Justitsraad, fhv. Regimentskirurg Jørgensen, Bogtrykker Iversen, Stadshauptmand, Kjøbmand Andrup, Apotheker (siden Kancelliraad) Andersen og Krigsraad, Farver Kellinghuusen; de ere nu, da jeg skriver dette — 11. Februar 1859 — alle døde, paa den Sidste nær. Hvad jeg ellers behøvede i min Skoletid, foruden det som manglede i de 100 Rdlr., til Klæder, Bøger, Skolepenge (i de første Aar, siden fik jeg fri Skole) osv., betalte Gehejmeraadinde Krabbe; Brygger Poulsen var min Kassemester: hos ham hævede jeg efterhaanden, hvad jeg brugte, og han sendte saa hvert Aar Regning til min Velgjørerinde. I Poulsens Hus kom jeg ugentlig og var der ganske som hjemme, og Madamen vedblev at tiltale mig med det fortrolige »Du« og »min Dreng« længe efterat jeg var bleven Præst.

Forresten har jeg just ikke mange Erindringer fra min Skoletid. Thi da jeg var næsten 13 Aar gl., da jeg kom til Odense, og af Mangel paa tilstrækkelige Forkundskaber maatte nøjes med den tredie nederste Plads i 1ste eller nederste Klasse, ansporedes jeg til at passe min Bog for at komme frem, inden jeg blev altfor gammel; og dette lykkedes mig ogsaa; thi jeg var kun 1 Aar i 1ste og 1 Aar i 2den Klasse og gik hele Skolen igjennem paa 6 Aar, hvad der dengang var noget ganske usædvanligt. Den gamle Jomfru Juul syntes, at det var dog altfor galt med den megen Læsning. Skolens Rektor var Professor Jacob Saxtorph, som tidligere havde været Seminarieforstander, først paa Blaagaard, siden paa Jonstrup, hvortil Seminariet

blev henflyttet; skjønt han var, hvad man dengang kaldte stor Filolog, var det dog et Misgreb at kalde ham til Rektor, hvortil han var aldeles uskikket. Han var inderlig godmodig, saa man kunde ikke andet end holde af ham; men han havde ikke Ben i Næsen og kunde hverken holde Orden blandt Lærere eller Disciple: Enhver gjorde næsten hvad han vilde, og det var forunderligt, at man endda kunde lære Noget. Nogle af Lærerne vare aldeles uduelige, et Par tog sig engang imellem en Taar over Tørsten, og En, som havde udmærkede Kundskaber, kunde aldeles ikke sætte sig i Respekt, men Disciplene spillede ham paa Næsen, saa han maatte næsten være Dreng for dem. Det var et gængse Ord, at fra Odense Skole kunde Ingen blive indkaldt til Examen artium (*Landabilis præ ceteris*), og jeg maatte derfor være tilfreds med et ret godt Laud. Det var nogle artige Skikke, man kunde næsten kalde dem barbariske, Disciplene havde i Odense Skole. Naar et Sæt kom op i en ny Klsse, skulde de »spændes for», som det hed, det vil sige: de lagdes over Bordet, saaledes at et Par Stykker af de ældre Klassekammerater rev og sled i Armene paa dem, medens En eller To af de Andre pryglede dem dygtigt igennem paa Bagdelen med en Lineal; dette skete dog først, efterat man skiftevis havde trakteret alle de Ældre med 8-Skillings Bakkelser, hvilke de altsaa gjengjældte med Prygl! Stundom gjentoges denne Lynchjustits flere Gange, med mindre man vilde frikjøbe sig ved at give Bakkelser paa ny. At klage nyttede ikke; man maatte holde gode Miner med slet Spil. Det hændtes undertiden, at en af Lærerne fik Snebolde i Hovedet! — hvad kunde saa ikke Kammerater vente sig af dem, der gave Tonen an? Sommetider stod Tredie- eller Fjerdeparten af en Klasses Disciple henne hos en Bager Nielsen paa Vestergade (til hvem man løb ind gennem Bagporten) og spiste Hvedebrød, medens Læreren stod og læste med de Andre, hvoraf dog Nogle gjerne stod og snakkede ved Kakkelovnen, istedetfor at sidde paa deres Plads. En af Lærerne brugte under-

tiden, naar de kaade Disciple gjorde ham det for broget, at hugge dem den franske Grammatik eller Krestomathi i Hovedet; men derved blev det sjelden bedre, og Disciplene morede sig kun over hans Hidsighed. Paa Legepladsen opførtes Batailler til Hest, idet den Ene sad paa Ryggen af den anden, og saaledes skøde de To og To mod hverandre med Voldsomhed, saa man stundom kunde faa sig et ordentligt Nakkedrag, hvad enten man sejrede eller led Nederlag. Der var gjerne en og anden Diktator i hver Klasse; naar det var rigtig godt Vejr og han syntes, det kunde være behageligt at have en Fri-Eftermiddag, kommanderede han et Par af dem, der havde de bedste Tale-gaver, til at gaa hen til Rektoren for at bede om Forlov for Klassen; og de vidste, hvorledes de skulde tage ham; der vexledes nu gjerne en Mængde Ord, men de gik dog sjelden eller aldrig bort med uforrettet Sag. Ved saadanne Lejligheder stævnedes man gjerne til Nonnebanken at spille Bold, eller Toget gik til Skibhusene at spille Kegler, og de Svage maatte da gjerne give Punsch til de Stærke, dersom de ikke vilde udsætte sig for at »spændes for« Dagen efter. — Som et Vidnesbyrd om de moralske Begreber, som gjorde sig gjældende ligeoverfor Tilbøjeligheden til at nyde, kan anføres, at en Bogsamling, som i en Række af Aar efterhaanden var tilvejebragt ved Gaver af Diciplene, blev solgt ved privat Auktion og det Indkomne anvendt til et Gilde! Det var et raffineret Tyveri. Flere af os havde vistnok saa megen Følelse for Ret og Uret, at vi kunde indse det Forkerte i saadan Færd; men vovede vi at ytre Noget i den Retning, bleve vi lagte for Had, og vi ansaa det derfor for klogere at stikke Piben ind.

At det under saadanne Omstændigheder, og navnlig et saa forstyrret Forhold mellem Lærere og Disciple, i det Hele taget saa bedrøveligt ud med Fremgangen i Kundskaber, er en Selvfølge. Alt gik paa bedste Beskub: man satte Lærerne Blaar i Øjnene, og den Ene hjalp den Anden for at kunne skaffe ham en taalelig god Karakter ved Over-

høringen. Usurpatorerne hindrede ofte os Andre i at lære Noget, og den aandløse Maade, hvorpaa flere af Lærefagene (f. Ex. Religionen) bleve behandlede af selve Lærerne, søger sin Lige. Blandt de faa Disciple fra min Skoletid, som siden have gjort sig bekendte, maa nævnes Frederik Paludan-Müller, en Søn af Stiftsprovsten (af hvem vi bleve forberedte til Konfirmation); han var alt dengang bekendt som et Geni, der skrev Vers, til sine Tider, naar det stak ham, en Spilopmager; men flittig og kundskabsrig var han ikke. En af de Faa, der gik deres stille, rolige Gang, og arbejdede med sjelden Flid, var Marcus Peter Teisen, som blev Sognepræst i Fanefjord paa Møen; det var ogsaa ham, jeg sluttede mig mest til, og vi boede en Tid sammen, som Studenter i Kjøbenhavn. Det var en ren og elskelig Karakter. Siden han blev Præst, har jeg dog ikke staaet i Forbindelse med ham. En anden af mine Venner, som jeg boede sammen med $1\frac{1}{2}$ Aar i Kjøbenhavn, Christian Brandt Bonnesen, var Sognepræst i Idom ved Holstebro og Pebersvend.

Til mine Glæder under Opholdet i Odense hørte det, Løverdag Aften, naar Vejret var godt, at vandre gennem den dejlige Næsbyhoved Mølles Skov og Næsby op til Næsbyhoveds Broby, hvor en Fætter til min Værtinde, Jørgen Grønvald, var Sognedegn. Hos ham tilbragte jeg mangen Søndag, og i Ferierne var jeg der stundom en hel Uge ad Gangen. Det var en ganske mærkelig Mand. Han var Søn af en forhenværende Sognepræst til Allesø og Næsbyhoveds Broby, Knud Grønvald (død som Sognepræst i Skamby), havde i sin Barndom læst sammen med den bekendte Rasmus Nyerup (død som Professor i Literaturhistorien og Provst paa Regensen i Kjøbenhavn), og havde mange Minder fra sine Studenterdage, i hvilke det uden Tvivl var gaaet muntert til. Han var et godt Hoved, besad en stærk Hukommelse og meget Vid og Lune, skjønt hans Vittigheder stundom vare noget grovkornede og faldt i det Burleske. Han var en Ven af Nordens Historie og dens Oldtidsminder og

Oldtidslevninger, og som saadan var han korresponderende Medlem af det nordiske Oldskriftselskab i Kjøbenhavn og stod i Forbindelse med Sprogforskeren Prof. Rasmus Rask og Oldgranskeren Konferentsraad Thomsen, hvis Bekjendtskab jeg netop gjorde i hans Hus, ligesom jeg ogsaa har Grønvald at takke for, at jeg som Student kunde besøge Rask. Han havde en lille, men god Bogsamling, navnlig i det historiske Fag, og jeg læste de fleste af Bøgerne igjennem — nogle endog et Par Gange —, saa jeg vel tør sige at det var derved og ved Samtaler med den aldrende, højst livlige Degn, at min historiske Sands først vaktes, og min Kjærlighed til Alt, hvad der er dansk og ægte Folkeligt. Han var bekjendt som den dygtigste Skytte i en vid Kreds, og vilde gjerne bibringe mig Lyst og Evne til denne muntre Beskæftigelse; men dermed vilde det ej gaa — jeg skjød engang en Strandmaage, det var det Hele, og siden den Tid har jeg næsten aldrig haft et Gevær i Haanden udenfor den Tid, da jeg exercerede som Medlem af Studenterkorpset. Naar gamle Grønvald gik paa Jagt (han havde Lov til at jage i hele Eggen), stod jeg i hans Dagligstue og hang over Bøgerne; derimod var jeg ved Haanden, naar Agerhønsene eller Harerne skulde spises, eller der skulde spilles en l'Hombre, som den Gamle nok holdt af. Han holdt en Seminarist til Skolen, derfor havde han god Tid baade til at jage og læse og til at underholde sig med mig og Andre, som besøgte ham, og han befandt sig saa vel i unge Menneskers Selskab, thi de morede sig bedst ved at høre hans stundom ret pudserlige Fortællinger. Da jeg lærte ham at kjende, var han nylig bleven Enkemand, og da han ingen Børn havde og ejede en lille Formue (c. 6000 Rdl., som dengang ansaas for Meget) og gjerne vilde leve godt, var der ikke Faa, som benyttede hans Gjæstfrihed.

Under de foranførte Omstændigheder vil det let forstaas, at jeg ikke fra min Skoletid har modtaget nogen alvorligere religiøs Paavirkning eller kristelig Beaandelse. Religionen blev betragtet og behandlet som et sædvanligt

Undervisningsfag, og det var en Plage for os at lære Paragraferne i den tørre Krog-Meyerske Lærebog; og for at sikre os en bedre Karakter til Examen artium dikterede Læreren os endog Stumper og Stykker af Peter Erasmus Müllers ligesaa tørre Moralsystem, som de Flittigere af os ogsaa maatte lære udenad, naar vi vilde være i Kridthuset hos ham; og Herslebs Bibelhistorie var ligeledes tungvindt, som Nordmændene sige, eller haard Kost at fordøje. Konfirmandundervisningen var heller ikke skikket til at fængsle, røre eller oplive os; thi Stiftsprovsten (Jens Paludan-Müller, der døde som Biskop i Aarhus) var vel en samvittighedsfuld og alvorlig Mand, men hans Foredrag var ikke levende eller hjerteligt, men mere beregnet paa Forstandens Udvikling end paa Hjertets Vækkelse; Provsten var et Stykke af en Filosof efter Kants Tilsnit. Den tvungne Kirkegang hveranden Søndag gjorde vist heller ikke Sagerne bedre. Om sand og levende Kristendom hørte jeg aldrig tale; den religiøse Opvækkelser blandt en Del af Bondestanden i Fyen betragtedes som vildt Sværmeri, Galenskab og Daarlighed; og naar stundom Søndag Morgen en Række af fuldt besatte Vogne kørte forbi mit Logis ud til Vigerslev, hvor »de Hellige af Kjertermindesekten«, som de sædvanlig kaldtes af Verden, vilde høre Provst J. F. Boesen (hvis evangeliske Prædiken efter Herrnhutternes Maade tiltalte dem), gloede jeg paa dem som paa nogle udenlandske Dyr og kunde ikke forklare mig Hensigten af en saadan Rejse. Hvor lidet tænkte jeg dengang paa, at jeg siden skulde træde i nær, broderlig og kjærlig Forbindelse med disse af Hoben — den fornemme saavel som den lave Pøbel — saa dybt foragtede Mennesker!

De kjæreste Erindringer, jeg har fra min Skoletid, findes omtalte i No. 111 »En uventet Lykke« af de af mig udgivne »Fire hundrede Fortællinger for Skolen og Livet«, hvorfor jeg her ikke vil opholde mig derved.

(Begyndelsen af denne Fortælling meddeles her efter ovennævnte Skrift, 2. Oplag 1854, S. 155 ff.):

En smuk Sommermorgen i Aaret 1823 stod en fjorten-aars Dreng udenfor Gjæstgivergaarden i Korsør. Han kom fra et Besøg i Sjælland hos sin Moder og en højadelig Enke, som efter Faderens Død havde taget sig af ham og sat ham i den latinske Skole i Odense. Han var imidlertid noget forknytt; thi hans Lærer, med hvem han efter Aftale skulde gjøre Følgeskab, var rejst fra ham, og han havde just ikke mange Penge i Lommen, saa han vidste ikke ret, hvorledes han skulde komme fra Nyborg til Odense, for i god Tid at begynde Skolen efter Ferien, som nu var udløben. En fornem Herre stod paa Trappen og gav sig i Snak med ham. Men da Drengen mærkede, at den Fremmede talte svensk, og da han, som de Fleste dengang, var indtaget af Fordomme imod alt, hvad der vedkom Nabolandet, var denne Samtale ikke efter hans Hoved, saameget mindre, som han havde ondt ved at forstaa Sproget; det lettede derfor godt paa ham, da en Sømand, som stod i Nærheden, optog Traaden og besvarede flere af de Spørgsmaal, som den venlige Herre gjorde. En Times Tid efter gik Børtten fra Korsør, og vor E. blev noget forlegen ved igjen at træffe den Fremmede, som tilligemed sin Hustru rejste til Fyen for at besøge sin Svoger, en rig og fornem Godsejer sammesteds. Det varede ikke længe, før den svenske Baron kom hen til Drengen, satte sig ved Siden af ham og begyndte at underholde sig med ham om Anledningen til hans Rejse, om hans Familieforhold og mange andre Ting. Lidt efter lidt blev E. vant til Sproget og tog mere Mod til sig, saa at det gik ret godt. Vejret var behageligt, men næsten stille, saa at hele Dagen gik med paa Vandet. Dette var uden Tvivl til Drengens Gavn; thi nu blev der god Lejlighed til at tale baade om det ene og det andet, og jo længere Sejladsen varede, desto mere fik han ogsaa Munden paa Gang. Den fornemme Herres overordentlige Venlighed bragte snart enhver Fordom til at vige og indgjød Drengen fuld Tillid og Fortrolighed. Tilsidst gjorde Baronnen ham ganske af sig selv det Tilbud,

at han maatte følge med ham op paa Gjæstgivergaarden og Dagen efter kjøre med ham til Odense. Dette Tilbud modtoges med inderlig Taknemmelighed, og Glæden straaledes i Ungersvendens Ansigt. Som ved et Trylleslag var denne nu, hvad ydre Behandling angaar, forvandlet fra en fattig Skoledreng til en Junker, og varede end denne Herlighed kun en Dags Tid, saa har Erindringen derom dog præget sig dybt i hans Hjerte. Om Aftenen, da han sad ved Bordet i den lille venlige og fortrolige Kreds, fik Baronon Lyst til at prøve ham lidt nærmere, for at se, om han ogsaa havde tilegnet sig noget af det, han havde læst i Skolen, og hertil valgtes især den nyere svenske Historie. Karl den Tolvte var netop Drengens Helt, og han vidste derfor at fortælle flere Begivenheder af denne forunderlige Konges Liv, som tildrog sig Herskabets Opmærksomhed i den Grad, at det til en Erindring om denne Aften sendte ham senere to store Folianter om bemeldte Konge, nemlig J. A. Nordbergs berømte Værk. Næste Dag holdt den lukkede Vogn med fire Heste for Døren, og den Lille hoppede op, fuld af Glæde og Overraskelse. Paa Vejen til Odense maatte han fortælle en hel Del om sit Skoleliv, og dette gjorde han med en barnlig Naturlighed og Utvungenhed, som siden ofte har forundret ham. Rektoren var Naturvidenskabernes fortrolige Ven og omhyggelige Dyrker; han gav selv med stor Forkjærlighed de yngre Disciple Undervisning i Naturhistorien, og de fleste af disse saavel som de ældre gjorde Anvendelse af det Læste, idet de med stor Iver, til deres Fornøjelse og videre Udvikling, gjorde ikke ubetydelige Samlinger af Naturens Frembringelser. Nogle samlede paa Planter, Andre paa Insekter, Andre paa Konkylies eller Muslingskaller, Andre igjen paa Fugleæg; til de Sidste hørte vor E. Dette var en heldig Omstændighed for ham, som vistnok har haft Indflydelse paa hele hans tilkommende Liv. Den svenske Baron var nemlig en stor Ornitholog. Han ejede den største private Samling af udstoppede Fugle¹⁾,

¹⁾ Denne har han senere skænket til Universitetet i Lund.

som findes i Sverig; for at forøge denne, har han paa sin Bekostning ladet flere Videnskabsmænd rejse i Europas nordligste Egne saavel som i Ostindien og Sydamerika, hvorfra de have hjembragt rige Samlinger. »Det var herligt«, sagde han derfor til E., »saa skal jeg sende dig en Mængde Fugleæg, som Du vist aldrig har set Mage til, og din Samling skal da paa engang blive stor og langt overgaa dine Kammeraters!« Om han havde lovet Drengen en Pose fuld af Dukater, vilde denne næppe være bleven saa glad, som han nu blev i Haabet om de dejlige Æg, han skulde faa; hvilke han alt i Tankerne ordnede og lagde tilrette i Sandet, saa begejstret var han for denne Gjenstand, der ofte havde skaffet ham revne Benklæder og vaade Fødder, naar han i sine Fritimer klavrede op i Træerne, krøb ind imellem de tætte Buske eller vadede i Sumpe og Enge for at finde Fuglereder. — Vi ville nu forbigaa et Par senere Møder med Baronen og hans Frue paa den fyenske Herregaard og i Odense, og den næsten mageløse Opmærksomhed og Velvillie, som blev den ovennævnte Skoledreng til Del, og som gav sig tilkjende ved betydelige Foræringer og paa mange andre Maader; og vi ville rykke nogle Maaneder frem i Tiden. Da overraskedes E. en Dag ved et overordentlig kjærligt Brev fra Baronen, som imidlertid var kommen lykkelig og vel hjem til Sverig og havde derfra sendt sin Yndling i Danmark de lovede udenlandske Fugleæg og adskillige gode Bøger, alt forsvaret indpakket. Dette var Begyndelsen til en fortrolig Brevvexling, som stadig er bleven fortsat lige til denne Dag. Et Par Aar senere rejste E. efter Indbydelse til Sverig, og den godmodige Baron betalte Rejsen baade frem og tilbage, og overøste ham endda med mange kostbare Foræringer. Som en Drøm svandt de Uger og Dage, som Ynglingen tilbragte paa den skjønne Borg i Skaane, i den venlige Naturs Skjød, omgiven af Mennesker, hvis Liv aandede den varmeste Kjærlighed og Deltagelse i Andres Vel.

(Efter en nærmere Omtale af Livet hos den svenske Familie og en Skildring af dens Omhu for sine Undergivne fortæller Mau om sit senere Forhold til Baronen, hvilket omtales længere hen i Manuskriftet, hvis Beretning her igjen optages.)

I Slutningen af September 1827 forlod jeg min Fødeby for at blive Student i Kjøbenhavn. Vi var 6 Dimittender (1. Jacob Hendrik Bang, nu Overlærer i Sorø, 2. Carl August Møller, forhen Fuldmægtig i Ostindien, nu Prokurator i Helsingør, og 3. jeg fik laud. til Artium, og 4. Vilhelm Paludan-Müller, nu Sognepræst i Beder ved Aarhus, 5. Chr. Bonnesen, nu Sognepræst i Idom ved Holstebro, og 6. Errebo, nu praktiserende Læge i Faaborg fik haud ill. og en Privatist, Heilbuth, nu Fuldmægtig i Vestindien). I den første Tid af mit Ophold i Kjøbenhavn boede jeg sammen med Bonnesen. Overgangen fra Skolelivets Tvang til Studenterlivets Frihed føltes ikke saa stærkt af os Odensianere som af mange Andre, thi vor Rektor havde jo ført et meget mildt Scepter, og vi havde snarere haft for stor end for liden Frihed; det var ikke med os, som (efter F. E. Boisens Skildring i Budstikken og hans Læsebog) med Disciplene i Nykjøbing Skole, hvor man kunde staa som fattig Per Eriksen udenfor Lærernes Dør og frygte for at gaa ind. Men derfor var det ogsaa kun dem iblandt os, der vilde anspore sig selv, som lærte Noget. Latin og Historie var det, jeg havde lært bedst. (Lærerne i disse to Fag, Ped. Bergenhammer og Jørgensen, nu Provst og Sognepræst i Randers, vare ogsaa de, der bedst kunde sætte sig i Respekt); for Historie fik jeg ogsaa laud. præ ceteris, og det samme var jeg dristig nok til at vente for latinsk Stil, hvoraf jeg i den tilmaalte Tid affattede to Prøver, nemlig en Oversættelse verbotenus og en Parafrase; men saa gik jeg hen og gjorde en Bommert i dem begge, hvilket jeg for silde opdagede, og jeg maatte da være glad ved at faa et godt laud. I Mathematik derimod var jeg saa tynd som Nogen — skjønt jeg altid havde været en god Regnemester —

og erholdt derfor kun haud ill. for Arithmetik og Geometri; de øvrige Rubriker paa Examenslisten bleve udfyldte med laud. Min statistiske Tilbøjelighed ytrede sig strax ved min Ankomst til Kjøbenhavn, idet jeg var begjærlig efter at vide Navnene paa de øvrige Russer eller unge Studenter, og blev snart kjendt med en hel Del af dem, naar jeg i god Tid mødte paa Høresalene. I den første Maaned boede vi hos en gammel Professor Lem (som havde været Musicus og Komponist) i en Sal i Teglgaardsstrædet Nr. 188. Men Fruen, som styrede Spillet og var et besynderligt Fruentimmer, blev allarmeret, fordi vi kom to Mand stærke, da hun havde ventet mig alene; og det var med Nød, at Bonnesen fik Lov til at være hos mig; og da hun sagtens har ment, at hun kunde have Bryderi nok af een Student, end sige to, maatte vi snart se os om efter en anden Lejlighed, hvilken vi havde ondt ved at faa. Vi maatte omsider tage til Takke med at bo langt borte fra Kollegierne, i Prindsensgade; dog derved blev jeg nødt til at spadserere hver Dag, hvad jeg ellers næppe havde gjort. Jeg hørte nemlig regelmæssig alle Forelæsningerne i Vinterhalvaaret under Forberedelsen til Examen philosophicum, og maatte derfor daglig vandre den lange Vej frem og tilbage.

Min moderlige Velgjørerinde, Gehejmeraardinde Krabbe, saa jeg sidste Gang, da jeg besøgte hende kort efter at have bestaaet Examen artium. Jeg blev dertil opmuntret af en Ven, Andreas Theill, som vilde hjem til sin Moder, Ejerinden af Dyrehovedgaard ved Korsør, og han lovede mig fri Rejse med sin Moders Befordring, naar vi skulde tilbage. Det havde noget tillokkende for mig at fremtræde i den nye Skikkelse i den lille By (Skjelskør), hvor jeg saa ofte havde spillet Klink med de andre Drengene eller leget Tagfat ved Havnen, og hvor jeg med en vis selvbehagelig Mine ventede, at man vilde se op til mig som et Menneske af en højere Art. Kort efter min Tilbagekomst til Kjøbenhavn døde Gehejmeraardinden, og jeg stod saaledes fader-

og moderløs og fremmed i den vide Verden. Jeg havde imidlertid en lille Arv (jeg tror 14 à 1500 Rdl.) efter mine Forældre, som jeg kunde disponere over, og som jeg ogsaa begyndte at tære paa, saa jeg var ikke saa ilde faren, som det kunde synes. Imidlertid skrev jeg til Baron Gyllenkrok paa Bjørnstorp ved Lund, som jeg havde gjort Bekjendtskab med paa Store Bælt 1823 og besøgt 1825, og han svarede mig strax og indbød mig til at komme over til Sverig i Julen (1827). Dette lod jeg mig naturligvis ikke sige to Gange, og jeg var snart rejsefærdig. Den ædle Baron sendte — naturligvis af sig selv — en laadden Pels over til Kjøbenhavn, for at jeg ikke skulde forkøle mig paa Rejsen, samt Rejsepenge i Overflødighed, og da Ferien begyndte, drog jeg afsted med et Hjerte, som bankede af Glæde. Det var mig paalagt at tage om ad Helsingør for ikke at udsætte mig ved at befare de 4 Mil til Malmø paa aaben Baad i den ublide Aarstid; og Baronen beredte mig en stor Overraskelse ved selv at modtage mig i Helsingborg, hvor han som Medinteressent i Stenkulsgruberne ved Høganæs havde Forretninger. Da jeg steg i Land, stod hans Tjener med Liberi paa Broen og modtog mig med Hatten i Haanden, som havde jeg været en lille Junker, og fulgte mig op paa Gjæstgivergaarden. Der holdtes netop et Møde angaaende den nævnte Sag, som Baronens bivaanede; men Tjeneren havde faaet Ordre til at kalde ham ud, naar jeg kom, og jeg fik den hjerteligste Modtagelse, man kan tænke sig: han omfavnede og kyssede mig, som om jeg stod i nært Slægtskabsforhold til ham. Fra dette Øjeblik af hørte jeg til hans Følge og var med til fornemme Gilder og Besøg hos Grever og Generaler, og for Baronens Skyld viste man ogsaa mig megen Opmærksomhed og Velvillie. Men denne uvante Levemaade kunde jeg maaske ikke taale; thi jeg blev syg, da vi skulde rejse fra Helsingborg-Egnen ned til Bjørnstorp — et Par Mil Syd for Lund — og den mageløse Omhu, Baronens viste mig paa hele Vejen, staar endnu

levende for min Erindring. Vi overnattede hos en Slægtning af Baron G., nemlig Generallieutenant, Baron Bror Cederstrøm paa Sæbyholm ved Landskrona; og her vilde Baronen dele Værelse med mig for at kunne være ved Haanden, og han stod virkelig selv op om Natten for at række mig Draaber eller hvad det var til Lindring. Da vi kom til Lund, maatte hans Huslæge, Prof. med. Liljevalch, undersøge min Tilstand, om jeg kunde taale at fortsætte Rejsen; jeg, som higede efter at gjense det kjære Bjørnstorp, gjorde mig sagtens stærkere, end jeg var, saa jeg fik Lov til at rejse, og da vi naaede Bestemmelsesstedet, kom Knægten sig. Aldrig havde jeg tilbragt en saadan Jul som denne, fuld af Glæde og Munterhed — det gik forresten meget ordentligt til, thi Baronen har altid været en meget afholdende Mand. Jeg blev overøst med »Julklapport« (d: Julegaver), og morede mig kosteligt ved de mange nye Bekjendtskaber, jeg gjorde med Folk, som strømmede til dette Gjæstfrihedens Hjem. Bjørnstorp var, især i Baronens gode og sunde Dage, næsten som en Gjæstgivergaard for den fashionable Verden; Folk indrettede gjerne deres Rejse i det sydlige Skaane saaledes, at de kunde tage om ad Bjørnstorp, hvor man befandt sig saa vel, idet navnlig den højst elskværdige Friherinde ikke vidste det Gode, hun vilde gjøre En; og der herskede den mest utvungne Tone, der stak meget af imod den, som fandt Sted paa flere andre Herresæder. Denne Jævnhed tiltalte ogsaa mig, og uden den vilde jeg, som er af en saa demokratisk Natur, næppe være bleven ved indtil denne Dag at staa i et saa hjerteligt Forhold til en svensk Familie af den højere Adel.

En af de første Dage efter min Ankomst udspurgte den kjære Baron mig nøjere om mine Forhold, og jeg gav ham fuldstændig Besked; jeg lagde saaledes heller ingen Dølgmaal paa, at jeg ejede en lille Kapital, som ovenfor nævnt. Efter flere Overvejelser — under hvilke den Tanke endog kom frem, at jeg skulde naturaliseres i Sverig, hvor Baronens saa i Tiden vilde kunne skaffe mig et godt Præste-

kald, hvilket dog snart igjen opgaves — blev Resultatet følgende: Baronen vilde i 4 Aar, indtil jeg havde fuldendt mine Studeringer i Kjøbenhavn, give mig 200 Rdl. dansk aarlig; og da han saa, at jeg glædede mig saa meget ved at høre hans Sønner (han havde dengang 3, nu kun 1) spille paa Fortepiano, tilbød han mig desuden Penge til et Instrument, foruden andre Ting. Hvad mere der gik til under mit Ophold i Hovedstaden, kunde jeg saa tage af min Arv. »Det er godt, sagde han, at have en Del af den tilbage, naar Du engang skal sætte dig ned som Præst.« Som en Drøm svandt de 14 à 16 Dage, jeg tilbragte hos disse elskværdige Mennesker, og med bevæget Sind skiltes jeg fra dem ved Feriens Udløb. Jeg mindes endnu, som var det fra igaar, hvor tung jeg var om Hjertet, da jeg kjørte i Kane hen over den skaanske Slette ad Helsingborg til for at vende hjem til min mørke Bolig i Prindsensgade — men hvad der lettede lidt paa mig efter min Tilbagekomst, var den gode Lejlighed, jeg fik til at fortælle mine Venner og Stalbrødre om den fornøjelige Jul, jeg havde tilbragt hinsides Sundet, hvorved jeg kunde gjenkalde mig det Svundne. Man hørte paa mig med Deltagelse; thi dengang, da Fordommene imod Sverig og Levningerne af det gamle Nationalhad endnu ikke vare helt udryddede, vakte Sagen endel Opmærksomhed og Forundring — og jeg blev betragtet som en Lykkens Pamfilius. Og min Lod var jo ogsaa — menneskelig talt — misundelsesværdig; thi medens de Fleste af mine Lige maatte slide Brostenene for at give privat Undervisning, kunde jeg i god Ro sidde hjemme og passe min Bog. Ferierne tilbragte jeg for en stor Del i Skaane, hvor jeg snart blev lige saa meget, om ikke mere kjendt end i Danmark, idet jeg, foruden de stedse udvidede Bekjendtskaber, navnlig ogsaa med, hvad der hørte til *respublica literaria* i Lund, fulgte min statistiske Tilbøjelighed og læste en hel Del, som kunde oplyse mig om Forholdene i Sverig, og Baronen forærede mig jævnlig svenske Bøger, hvilke

jeg snart læste lige saa let som danske. Som jeg hele Livet igjennem har hadet Opsættelse og aldrig har kunnet blive tidlig nok færdig — jeg vilde altid være i Forhaanden — saaledes var jeg oppe den allerførste Examensdag baade til Filologikum og til Filosofikum. Til den sidste Examen fik jeg laud. præ ceteris for Fysik og Filosofi — jeg skulde naturligvis maale Bjerges Højde for Hans Chr. Ørsted, hvilket altid var hans sidste Opgave til dem, der skulde have Udmærkelse (nu har jeg for længe siden glemt dette og Mere), og for Moral fik jeg laud. Alligevel var det nær gaaet galt paa det Sidste; thi som jeg var en Stymper i Mathematik, var jeg det naturligvis ogsaa i Astronomi, og Cleophas Svenningsen kunde ikke faa de simpleste Begreber af denne Videnskab ind i mit tykke Hoved, saa at jeg maatte nøjes med haud ill. og endda takke for naadig Straf; jeg kunde mærke, at det gjorde den ærlige Professor Thune ondt, at han maatte give mig en saa daarlig Karakter; thi han havde set, hvor flittig jeg besøgte hans som de andre akademiske Læreres Forelæsninger. Efter 2den Examen aflagde jeg et Besøg hos mine Velgjørere paa Bjørnstorp; men her havde Familien for ikke længe siden haft en stor Hjertesorg, som paatrykte hele Livet paa Gaarden en alvorligere Tone end forhen. Venligheden mod mig var imidlertid uforandret. I Rusaaret — Sommeren 1828 — havde jeg ogsaa besøgt min Fødeø Fyen og haft mit Standkvarter dels hos Degnen Grønvald i Næsbyhoveds Broby, dels hos mine Venner i Odense. Ved den Lejlighed hilste jeg ogsaa paa Kammerherre, Baron Conrad Blixen-Finecke til Stamhuset Dallund, som var gift med Baron Gyllenkroks ligesaa elskværdige Søster. Denne Familie kjendte jeg fra Sommeren 1823, da jeg havde gjort G.s Bekjendtskab; jeg var nemlig engang en Dag reden ud til Dallund for at takke for godt Rejseselskab og havde moret mig fortræffeligt. Besøget 1828 havde nær givet Anledning til, at mit følgende Liv havde taget en hel anden Retning, end det fik, hvorfor jeg vil omtale det nærmere. Baron Blixen-

Finecke, som ellers var en Modsætning til sin Svoger Gyllenkrok, — thi han var stolt og en Aristokrat af første Skuffe — fattede, forunderligt nok, stor Godhed for mig, den nybagte Student, og viste mig saa megen Tillid og Hengivenhed, at jeg nær var bleven ør i Hovedet. Jeg blev indbudet til at blive hos ham i flere Dage. En Dag tog han mig med sig ind paa sit Arbejdsværelse og tiltalte mig omtrent saaledes: »Jeg har et Forslag at gjøre Dem, kjære Mau! Jeg har, som De ved, en eneste Søn, Arving til alle mine Besiddelser (han havde ogsaa Godser i Sverig og jeg tror i Pommern), og jeg vil gjøre Alt, hvad jeg kan, for hans Opdragelse. Det er mit Ønske, at De, naar De har fuldendt Deres Studeringer i Kjøbenhavn, vil overtage Posten som hans Lærer, og siden rejse med ham i de vigtigste Egne af Europa (Kortet blev taget frem, og vi skulde endog til Grækenland og Palæstina, mindes jeg ret). Intet skal blive sparet; her skal blive bygget, forat Alt kan vorde hyggeligt, og De skal intet Ønske have, som jeg jo skal opfylde, hvis jeg kan. Jeg har kun eet godt Præstekald at bortgive, men det skal naturligvis blive Deres, naar det engang bliver ledigt.« I saadanne Hyperboler gik hele Talen. Det var mer, end jeg kunde taale; det gav mig Indbildninger, som jeg siden ikke havde let ved at komme af med — og for mig var det godt, at der blev sat en Bom for det Hele. Jeg gav naturligvis et ubetinget Løfte og saa alt i Tankerne den store Herlighed, som ventede mig i Fremtiden. »Lad os nu gaa ind til min Kone, at jeg kan meddele hende den glædelige Efterretning,« vedblev han, og saaledes var Alting klappet og klart. Det maa bemærkes, at Blixen gjorde næsten en Afgud af sin Søn (han var dengang kun 6 Aar gammel — det er ham, som nu er politisk Notabilitet og gift med Prindsesse Augusta af Hessen), og da han en Dag havde talt til Drengen om mig, havde denne ytret, at han vilde ingen Anden have til Lærer end mig; deraf forklarer jeg mig den Enthusiasme, hvormed Faderen tog denne Sag. Men Aaret efter

døde Baron Blixens Kone, og faa Maaneder derefter fulgte Manden hende i Graven — og dermed gik de højtflyvende Planer i Lyset. Sønnen kom til Pommern, hvor han blev opdraget hos sin Farmoder og hendes Søn under en svensk Lærers Vejledning, og der blev ikke mere Tale om mig, som vel var.

Som Student tilbragte jeg et meget ensformigt Liv. Jeg havde sat mig for, at jeg vilde tidlig op til Attestats, og da jeg stundom tog mig lange Ferier — navnlig i Sommermaanederne 1829 (da jeg med den unge Gyllenkrok rejste til Nerike) og 1830, i det sidstnævnte Aar havde jeg desuden i lang Tid Koldfeber — og jeg i Læsetiden havde for Skik at gaa flittig paa Kollegier (jeg var allerede dengang Skriver ex professo), maatte jeg arbejde stærkt. Jeg stod i lang Tid op Kl. 3 à 4, iførte mig min svenske Pels, tændte Lys og stillede mig hen ved min Pult med Bøgerne foran mig, indtil min Værtinde kom og gjorde Ild i Kakkellovnen og gav mig Kaffe, læste saa igjen uafbrudt, indtil de theologiske Forelæsninger begyndte. Naar jeg var færdig med dem, spiste jeg til Middag, læste saa igjen nogle Timer, og om Aftenen gik jeg ofte hen i Studenterforeningen, som jeg stadig var Medlem af, for at læse Blade og literære Nyheder, eller paa en Restauration, for at fortære en Boeufsteg, og gik saa i Seng Kl. 9 eller 10. Søndagen var den kjedeligste Dag for mig; thi jeg kjendte meget faa Familier, jeg kunde besøge, og om Helligdagene kunde jeg sjelden træffe andre Studerende hjemme. Min Omgangskreds var temmelig indskrænket; thi vel havde jeg mange Dusbrødre fra Kollegierne af — jeg blev overhovedet snart kjendt med Folk — men mit Forhold til de Fleste af dem var dog temmelig løst, og kun med 3 à 4 sluttede jeg et inderligere Venskab, nemlig Fritz Graae, dimitteret fra Nyborg Skole, nu dansk Præst i Flensborg, Fred. Petersen fra Herlufsholm Skole, nu Herredsfoged i Odense, Ove Mallings Hofman, Privatist, nu Sognepræst i Lunde ved Odense, og Vilhelm Feil-

berg fra Herlufsholm Skole, nu Distriktslæge paa Amager; de bleve alle 4 Studenter samme Aar som jeg. Med Petersen var jeg en Jul hjemme hos hans Fader, som var Sognepræst i Næstved og til Herlufsholm, og denne Tid hører til mit Livs venlige Minder. De nævnte 4 Studenter vare sædelige unge Mennesker; derfor følte jeg mig mest hængt til dem, og jeg har bevaret Venskab for dem indtil denne Dag. Nogle af mine Bekjendte vare rigtignok af en anden Surdejg; men ved Herrens Naade blev jeg dog bevaret for Udsvævelser og levede, hvad man kalder stille og skikkeligt, og jeg mindes kun en eneste Gang at have drukket lidt over Tørsten, det var, da jeg maatte gjøre Kandidatgilde, og, mindes jeg ret, havde man nok lagt an paa at benytte min glade Stemning til at give mig fuld, hvad man vidste ellers ikke lod sig gjøre, da jeg kun sjældnen nød stærke Drikke, medens jeg dog ikke forsmåede et godt Maaltid.

De theologiske Professorer paa den Tid — Peter Erasmus Müller, Jens Møller, Clausen, Hohlenberg og Fogtmann — havde ikke Naadegaver til at beaaende Studenterne; den livligste af dem var Jens Møller; og Studierne bestode i tør, aandløs Kollegielæsning under en Manuduktørs Vejledning. Jeg benyttede først Engels-toft, nu min gejstlige Foresatte; men da hans Kollegier vare noget fidede, søgte jeg til Werliin, nu Præst i Ferslev ved Roskilde, som var en simpel Makker, men havde de bedst skrevne, helt sirlige Kollegier, hvad jeg mest eller ene saa paa; thi hans Vejledning havde Intet at betyde, men den maatte vi tage med for et Syns Skyld. Af og til gik jeg i Kirke, som saa Mange for Skiks Skyld eller af Nysgjerrighed, thi jeg naaede vist at høre de allerfleste Præster; men den, hvis Kirke jeg tiest besøgte, Balthazar Münter — mon fordi han havde den stærkeste Røst? — skulde vist ikke vække mig til et højere Liv. En eneste Gang hørte jeg N. F. S. Grundtvig (efterat han havde nedlagt sit Embede) i Garnisons Kirke, som var pakfuld af Men-

nesker, og Ordet fra hans Læber gjorde øjeblikkelig et mægtigt Indtryk paa mig, men det var dog snart udslettet igjen. Det var i Grunden en sørgelig Tid — Aandløshedens Triumf! »Bregendahl og Gude — prædikede Kirken tom derude« paa Christianshavn, og Kofod og Bull ved Helliggejstes Kirke vare under al Kritik. Og hvad skal jeg sige om Holm og Michelsen ved Holmens Kirke? Det var den Sidste, som i Anledning af Slagelse-Fejden (med Bastholm) siden gjorde det bekjendte Vers med Omkvædet »Og Troen ej i stor Betragtning kommer«. Saa var der Brorson, som kaldtes Vorherres Kammerjunker, for hans sirlige Talemaaders og Manerers Skyld, og Buschmann og Dr. Sommerfeld o. Fl. — og de, forresten dygtige, krasse Rationalister Stiftsprovst Clausen og Dr. Johannsen ved Petri Kirke, ja det var et Kleresi. som søger sin Lige. Mærkeligt nok, at jeg kun dunkelt erindrer Dr. J. P. Mynster fra den Tid. Hørt ham har jeg vel, til Afvexling; men han synes ikke at have fængslet eller særdeles tiltalt mig. Var det mon, fordi jeg dengang, som de fleste theologiske Studenter, var begejstret for Professor Clausen (som yndede mig og oftere nævnede og fremhævede mine Udarbejdelser ved Skriveøvelserne)? Jeg ved det ikke ret.

Blandt Studenterne fra mit Aar (1827) gjorde H. L. Martensen sig tydelig bemærket ved sin dialektiske Færdighed, og jeg ser ham endnu i Tankerne staaende ved et Vindue i Høresalen, omgivet af en lyttende Skare, for hvilken han demonstrerede med megen Salvelse og stærke Haandbevægelser. Man kunde nok se, at der vilde blive noget Udmærket af ham i Tiden. Blandt andre dygtige Samtidige (fra 1827) nævner jeg Orla Lehmann, Bornemann, nu juridisk Professor, Damkier, nu Provst i Kjettrup, og F. Nielsen, Professor og Sognepræst i Thorkildstrup. — Paulli og Thorkild Dahl, Stiftamtmand i Aarhus, fra samme Aar, ragede ikke frem blandt os Andre.

Hele Sommeren 1829 tilbragte jeg hos mine Venner i

Sverig og gjorde med dem en Rejse gennem Skaane, Hal-land og Vester Gothland til Nerike, hvor Baronesse Gyllen-kroks Familie boede paa Jernværket i Svartaa. Denne Rejse, paa hvilken jeg førte en Dagbog, gav Anledning til mit allerførste literære Arbejde, idet jeg siden som Kandidat, medens jeg var Huslærer paa Gyldensten, meddelte et Udtog af min Dagbog i det af Ove Thomsen udgivne Maanedsskrift »Valkyrien«, 1.—4. Bind for Aaret 1832, og da jeg først havde faaet Blod paa Tanden eller Pennen i Gang, blev det ikke ved det.

Da jeg ønskede at forlade Kjøbenhavn saa snart som muligt, skyndte jeg mig at blive færdig og meldte mig til den theologiske Embedsexamen i Sommeren 1831. Jeg var den Første fra mit Aar (thi at en Grønlandsfarer bestod en saakaldet Examen $\frac{1}{4}$ Aar tidligere og fik med Nød og næppe non. cont., regner jeg ikke) og som sædvanlig oppe den første Dag. Da jeg kunde være temmelig sikker paa laud., og mere attraaede jeg ikke, mente jeg, at jeg havde ikke Noget at vente efter. Nogle af Professorerne vare dog ikke tilfredse med, at jeg havde saadant Hastværk, da de regnede mig blandt dem, der burde stræbe efter egregie. Den skriftlige Pøve fik et meget godt Udfald, og jeg blev »den første Laudabilist«, som Prof. Jens Møller kaldte det i sit Vidnesbyrd. Det vakte endel Opmærksomhed iblandt mine Medstuderende, at jeg i den Grad var fremmed for den saakaldte Examensfeber, at jeg endog gjorde en lille Udenlandsrejse — til Skaane — mellem den skriftlige og mundtlige Prøve for at raadføre mig med mine Velgjørere angaaende en Huslærerplads, som Prof. J. Møller ganske uventet havde tilbudet mig, og hvorved jeg tillige havde den Glæde at overraske dem med Efterretningen om, at jeg stod saa nær ved Maalet, hvad de ingen Anelse havde om; thi jeg har altid haft Fornøjelse af at komme bag paa Folk. Prof. J. Møller, som havde kaldt mig op til sig i ovenmeldte Anledning, havde erklæret, at jeg vilde gjøre en god Examen (hvilket han sluttete af mine skriftlige

Udarbejdelser), saa der var ingen Fare. Den 11. Juli blev jeg Kandidat, og den 18. s. M. kjørte jeg ud af Kjøbenhavn, for, efter et kort Besøg hos mine fyenske Venner, at tiltræde Pladsen som Huslærer hos Kammerherre, Greve E. Bernstorff-Gyldensten til Grevskabet Gyldensten ved Bogense. Jeg var glad som Fuglen, der flyver ud af sit Bur; thi Kjøbenhavn og Studenterlivet (mit var jo meget stille og ensformigt) havde aldrig haft noget tiltrækkende for mig.

Det var jo, menneskelig talt, glimrende Udsigter, som aabnede sig for mig. At blive i en Alder af $22\frac{3}{4}$ Aar Huslærer (for to Drengene paa 10 og 12 Aar) hos en Lensgreve, som havde Kaldsret til $6\frac{2}{3}$ Præstekald, med aarlig Løn 320 Rdlr. (der paa den Tid var lige saa meget som 500 Rdl. nu) og Alt frit i Huset — siden fik jeg endog en Ridehest fodret — blev naturligvis af Alle betragtet som en stor Lykke. Arbejdet skulde just heller ikke trykke mig; thi da Grevinden, en født Komtesse Kielmausegge fra Hannover, selv overtog Undervisningen i Fransk og Musik, havde jeg kun 3, højst 4 faste Læsetimer om Dagen — altsaa meget Otium. Imidlertid, det er ikke Alt Guld, som glimrer. Jeg befandt mig ikke videre vel i denne nye Stilling, og det af flere Grunde. Min Principal hørte til den store Skare af Adelsmænd, som kun have Interesse for Jagt og Heste og l'Hombre, han var derhos noget opfarende og stolt og gjorde sig til af sine Aner — han var en Sønnesøn af den uforglemmelige Andreas Peter Bernstorff (hvis Godser, Lancken og Wotersen i Lauenburg, han havde arvet umiddelbart efter ham, da hans Fader, A. P. B.s ældste Søn, døde meget tidlig); men Navnet var uden Tvivl den eneste Lighed, han havde med Bedstefaderen. Som han selv var fremmed for boglige Sysler, brød han sig heller ikke om, at Børnene lærte Noget; og da han ofte tog Sønnerne med sig, naar han rejste ud, kunde jeg ingen rigtig Skik faa paa Sagerne, og en Samtale, som jeg langt om længe erholdt med ham derom, endte med, at

han fritog mig for alt Ansvar. Den yngste af Sønnerne, som forresten var et godt Hoved og flittig, blev et Aarstid derefter Søkadet (han endte sine Dage som Selvmorder, af Ærgjerrighed, fordi han ikke var kommen op i en højere Klasse, som han havde ventet), og saaledes havde jeg i den længste Tid kun een Elev; men han kunde volde mig Bryderier nok, thi han var ringe begavet og doven, og hans Karakter blev ogsaa noget fordærvet derved, at Faderen ikke holdt af ham. Dette mærkede Sønnen kun altfor tydeligt, og derfor var der heller ingen Kjærlighed hos ham, hverken til Faderen eller til den brave, ærlige Stedmoder. — — — — — Alligevel tænker jeg med inderlig Taknemmelighed mod Gud tilbage paa denne min Stilling, fordi det var i den, at der vakttes Rørelser og Længsler i mit Indre, som hidtil havde været mig fremmede. Jeg fik her kristelig Omgang, som jeg havde savnet i Kjøbenhavn, og navnlig mindes jeg med vemodblandet Glæde den ærværdige Pastor Rasmus Balslev i Haarslev¹⁾ og hans Søn Laurits Nikolai Balslev, Sognepræst i Ejlbj (døde allerede i Sommeren 1834, 34 Aar gl.), i hvis Selskab jeg tilbragte mange opbyggelige Timer. Allerede i Vinteren 1831—32 begyndte Herrens Aand saa smaat at arbejde paa mig, og en Landskabsmaler Scheuermann, Broder til Fr. Hammerichs Kone, fra Kjøbenhavn (han har senere taget en noget sværmerisk Retning), som opholdt sig paa Gyldensten for at undervise eller videre uddanne Grevinden i sin Kunst, taledes atter og atter med mig om de Ting, som høre til Guds Rige, med en vis Sikkerhed og Myndighed, som dengang imponerede mig og heller ikke forfejlede sin Virkning. Den første Opbyggelsesbog, som ret gjorde Indtryk paa mig og aabnede mit Hjerte for Forsoningens Hemmelighed, fik jeg at se hos ham: det var den forlængst afdøde svenske Præst af den herrn-

¹⁾ Med sønlig Kjærlighed har jeg sat denne elskværdige Ordets Tjener et Minde i Dannebrog 1841 Nr. 32 (udg. af J. C. Lindberg) og i Genealogisk-biografisk Arkiv, Bd. 1.

hutske Retning L. C. Retzius's Postil (oversat i Norge og udbredt i 9 store Oplag), hvilken jeg siden ofte benyttede til Oplæsning i de gudelige Forsamlinger, jeg holdt som Præst i Haarslev. Men hvad der især rensede mig fra den rationalistiske Surdejg, jeg havde medbragt fra Højskolen og navnlig fra den af mig saa højt agtede og næsten beundrede Prof. H. N. Clausens Forelæsninger, var et polemisk Skrift af Ernst Sartorius (først Prof. theol. i Dorpat, siden Generalsuperintendent i Königsberg), som gamle Balslev i Haarslev laante mig med de Ord: »Her er en Bog, som mange af vore Dages Theologer vel ville henregne til de hyperorthodoxe Skrifter; men det er det samme: det er en god Bog, vil De ikke tage den med hjem, kjære Mau, og læse den; jeg tror, De vil kunne have godt af den.« Jeg stak Bogen til mig og ventede mig vel ikke Meget af den, men besluttede dog at gennemgaa den ordentlig, om ikke for Andet, saa af Agtelse for Manden, som havde anbefalet mig den. Det var en Del af Forfatterens »Beiträge zur Vertheidigung der evangelischen Rechtgläubigkeit«, som havde den specielle Titel: »Die Unwissenschaftlichkeit des Rationalismus und seine Verwandschaft mit dem Romanismus in den Erkenntnisprincipien der Heilslehren des Christenthums«. Jeg læste, ja jeg kan gjerne sige slugte dette Skrift, og jeg mindes aldrig at have læst nogen Bog med saadan Interesse; for hvert Blad, jeg vendte om, var det, som Mørket fordelte sig mere og mere, og Lyset gik op for mig over Kristendommens Hovedlærdomme. I den Grad fordybede jeg mig i det klare og grundige Stridskrift, at jeg gav mig til at oversætte det paa Dansk; jeg kan nu ikke huske, om jeg forsøgte at faa det udgivet (Grevens Svoger, Pastor Arctander i Klinte saa det igjennem og rettede lidt paa det), kun ved jeg, at min Kone har siden brugt det til Kageformer og til at binde om Syltekrukker, tillige med en af mig med megen Flid affattet Oversættelse af Cicero, de officiis; thi Fingrene kløede

allerede dengang efter at komme til at skrive. — Fra den Tid skriver sig min første kristelige Opvækkelse.

Da jeg først havde faaet er Smule Forstand paa de Ting, der høre til Guds Rige, benyttede jeg enhver Lejlighed, som tilbød sig, til at tale om, hvad der rørte sig i mit Indre og om hvad Mærkeligt der tildrog sig i Kirken; og ved Scheuermann og Konsistorialassessor, Sognepræst Fich i Bogense, hvem jeg stundom besøgte, vakttes min Deltagelse for Grundtvig og Lindberg, hvilke jeg hidtil lidet havde ændset. Ogsaa til Grevinden, en meget dannet og kundskabsrig Dame, kunde jeg meddele mig, da hun var modtagelig for religiøs Paavirkning og gjerne vilde vide Besked om Alt. Imidlertid kom hverken hun eller jeg til nogen egentlig Klarhed for det Første: det var Gjæringens Tid — »Uro i Retning af Inderliggjørelse.« Jeg begyndte nu ogsaa at prædike i flere af de omliggende Kirker. Som jeg altid har været en Læsehest, saaledes udfyldte jeg nu de mange ledige Timer, jeg havde, med Læsning af theologiske Skrifter saavel som tyske og danske klassiske Digterværker, hvoraf der fandtes en betydelig Samling paa Gaarden. Selv havde jeg ogsaa mange Bøger; thi i min Studentertid løb jeg omkring paa alle Bogauktioner og købte rask væk, men uden Valg og Overlæg, og at flytte disse Bøger med mig, alt som jeg skiftede Opholdssted, blev en Byrde, ja næsten en Plage for mig.

Under mit Ophold paa Gyldensten blev jeg ogsaa først kjendt med Mynsters Skrifter, hvilke naturligvis i høj Grad tiltalte mig, hvorfor jeg ogsaa senere bedrøvedes saa meget mere over det Forhold, hvori han stillede sig til den ved Grundtvig fremkaldte Opvækkelse, hvilket jeg ikke ret kunde fatte.

Som et Tidens Tegn fortjener det at anføres, at fordi jeg havde begyndt at tage ved Troen og tænke lidt alvorligere over Betydningen af mit tilkommende Kald som Ordets Tjener, blev jeg almindelig omtalt som den »hellige« eller stundom endog den »gale« Kandidat, og man beklagede

ret, at et saa vakkert og haabefuldt ungt Menneske dog kunde falde paa slige Griller og saaledes gaa tabt for Livet! Det første Navn har jeg beholdt i Verden indtil denne Dag; jeg betragter det imidlertid ikke som et Haansord, hvorpaa det egentlig er myntet, men snarere som et Hædersnavn: maatte jeg kun altid svare dertil i mit Levnet og Forhold.

Under mit Ophold paa Gyldensten havde jeg Lejlighed til at gjøre en stor Mængde Bekjendtskaber, som jeg i mine yngre Dage holdt meget af; thi det hændte sig flere Gange, at Greven tog sin Elev med sig paa en længere Rejse, og Læreren havde da ufrivillig Ferie imens. Jeg benyttede da denne til at gjøre Rideture paa min lille Skimmel og besøgte især en hel Del Præster. En af disse Rejser havde Betydning for mig. Jeg havde engang i Odense hørt afgangne Kancelliraad Søren Hempel (Udgiveren af Stiftsavisen) omtale Præsten paa Strynø ved Lange-land, Andreas Petersen, som en halvgal Sværmer; Hempels forhenværende Præst, daværende Biskop S. Tetens paa Als (som havde været Stiftsprovst i Odense) skulde have fundet Petersens Dimisprædiken saa mystisk (= orthodox), at han næppe vidste, hvad Karakter han skulde give ham for den — dengang, da Rationalismen blomstrede, blev man Mystiker for godt Kjøb. Jeg, som nylig var bleven vakt, hørte dette med Deltagelse og ansaa det for et godt Tegn. Da jeg nu havde kjendt Pastor A. Petersen fra min Skoletid (han var i øverste, da jeg var i nederste Klasse) — han havde endog i nogen Tid haft Inklinations for min ældre Søster — saa tog jeg mig for at skrive til ham som til en ligesindet Broder, og i Brevet ytrede jeg Ønske om at besøge ham. Dette Brev blev optaget med stor Velvillie, og strax kom en hjertelig Indbydelse til mig. Pastor Petersen hentede mig selv med sin Baad i Svendborg (han var bekjendt som en saa dygtig Sømand, at Ordet gik dernede: det er et haardt Vejr, naar den Strynø Præst ej kan sejle), og jeg tilbragte nogle for mig højst

behagelige og uforglemmelige Dage i hans Hus. Han havde en from, elskelig Hustru, en Datter af Landfoged, Etatsraad Carstens paa Ærø (Petersens Fødeø), som var bleven opdraget i Christiansfeld og kunde følge sin Mand paa Troens Vej. Det var ret et idyllisk Liv, Petersen førte paa den lille Ø; han levede som en Patriark i venskabelig Forbindelse med sine Sognefolk, der ogsaa havde megen Agtelse for hans praktiske Dygtighed som Agerdyrker og Mekanikus. Ja, han var næsten en Tusindkunstner; thi han forstod sig paa Tømmer- og Snedkerarbejde, byggede med egen Haand Lysthuse osv., behandlede flere Instrumenter med Færdighed, var Portræt- og Landskabsmaler og beskæftigede sig senere med Lithografien, hvoraf jeg endnu har Minder. Det ensomme, isolerede Liv og det bekvemme Pastorat — hele Øen er næppe $\frac{1}{4}$ Mil lang — gav ham Tid og Anledning til disse heterogene Sysler. Vi talede meget sammen om det, som hører til Guds Rige; og jeg gjorde mig her bekendt med Grundtvigs og Rudelbachs theologiske Maanedsskrift, som ogsaa bidrog til min aandelige Udvikling. Denne Strynø-Rejse hører til mine kjæreste Ungdomsminder. Denne paa en saa behagelig Maade indledte Forbindelse fortsattes gennem en lang Række Aar. Jeg besøgte Petersen oftere og blev modtaget med aabne Arme; jeg sluttede mig med inderlig Hengivenhed til ham, og dette gav Anledning til, at jeg siden anmodede ham om at foretage Vielsen, da jeg skulde giftes, hvilken Begjæring han ogsaa opfyldte. Tillige blev det bestemt, at naar jeg var bleven Præst, skulde vi skiftevis regelmæssig besøge hinanden, og dette holdt ogsaa ved i en Del Aar.

Et andet Bekjendtskab, som beredte mig megen Glæde, var med Sognepræst (senere ogsaa Provst) Alexander Lassen i Kværndrup, 2 Mil fra Svendborg (1850 forflyttet til Tølløse i Sjælland). Jeg saa ham første Gang i Odense, og ligesom jeg følte mig hendragen til ham, saaledes kom han mig venligen imøde; og skjønt han var 8 Aar ældre end jeg, knyttede vi snart et Venskabsbaand, der har holdt

i mange Aar, og mine hyppige Besøg i den yndige Kværndrup Præstegaard baade som Kandidat og senere som Præst (næsten hver Sommer) høre til mine glade Minder. I en Række Aar vexlede vi muntre, spøgefulde Breve med hinanden, og i Aaret 1846 besøgte han mig tilligemed den kjære Pastor Agerbek paa en 8 Dages Tid; ligesom jeg ogsaa var hos ham i Tølløse med mine 2 ældste Døtre i Sommeren 1856 og han hos mig i Skjellerup, ligeledes med 2 Døtre, et Par Maaneder senere.

Paa en Ridetur til Vejle og Omegn lærte jeg ogsaa den fromme elskelige Agerbek at kjende, som dengang var Sognepræst i Bredstrup ved Frederits; jeg fornyede senere dette Bekjendtskab, da han var bleven befordret til Espe og siden til Øster Hæsing i Fyen, og har ogsaa i hans Hus haft mange oplivende og opbyggelige Timer. Han var næsten den eneste Præst i Fyen, som dengang tog sig af de Opvakte, og disse sluttede sig ogsaa til ham med Hengivenhed og Tillid, saa at hans Kirke, især naar han holdt Bibellæsning, næsten bestandig var fuld.

Vinteren 1832—33 tilbragte jeg paa Grev Bernstorffs Stamgods Wotersen i Lauenborg, meget ensformigt, sysselsat mest med Læsning i en Mængde theologiske og andre Skrifter, som jeg købte hos Perthes i Hamborg. Et Aars Tid i Forvejen var den allerførste Udgave af Hofackers Prædikener bleven trykt, og den glemte jeg ikke at anskaffe mig. Den Nytte og Velsignelse, jeg har haft af dette Opbyggelses- eller Opvækkelses-Skrift, erkjender jeg med inderlig Taknemmelighed; denne mærkværdige Mand udøvede gennem sine Prædikener en ikke ringe Indflydelse paa min Maade at forkynde Ordet paa, især i de første Aar, efterat jeg var bleven Præst, indtil 1839, da jeg blev kjendt med Schartaus Skrifter, ved hvilke jeg kom til større Klarhed og Fasthed. Præsterne paa Grevens Godser i Lauenborg — Hennings og Claudius, Søn af Wandsbeckerbote — vare begge alvorlige, kristelige Mænd; jeg hørte især den førstes Prædikener, men kom dog ellers sjelden sammen med

dem. Det Meste af Sommeren 1833 opholdt jeg mig med min Elev hos mine svenske Venner, Baron Gyllenkrok's paa Bjørnstorp. Ved November-Tid s. A. forlod jeg min Stilling paa Gyldensten og tog til Præsten i Sognet, en gammel, skikkelig Mand ved Navn Schmidt, for at hjælpe ham med at prædike, som faldt ham noget besværligt. Men her kunde jeg ikke trives ret længe; Kirkerne, Guldbjerg og Sandager, havde alt længe staaet saa godt som tomme, og det var langt fra, at jeg kunde faa dem fyldte. Jeg holdt det kun ud et halvt Aars Tid, Opholdsstedet var ikke hyggeligt, Præsten havde i over 30 Aar været Enke-mand og var barnløs; saa tog jeg til Berg paa Lindved (død som Kammerraad 1858), med hvis Kones Søster, Frøken Adolfine Steensen paa Torpegaard, jeg nogen Tid i Forvejen var bleven forlovet i Odense, hvor jeg flere Gange havde truffet hende i Besøg hos Brygger Poulsen, i hvis Hus jeg var som hjemme. Det hed sig, jeg skulde lære lidt af Landvæsenet hos Berg, for siden at kunne drive en Præstegaardsavling; men dertil havde jeg ikke Taalmodighed eller Udholdenhed. Om Efteraaret 1834 tog jeg i et Besøg til Vejle hos min Moders Brodersøn, Kjøbmand Feveile. En Dag kørte vi sammen ud til Provst Laurberg i Balle; jeg spurgte da denne, om der ikke var en Præst i hans Embedskreds, som kunde behøve min Hjælp, saa vilde jeg nok assistere uden Pengeløn for at faa nogen fast Beskæftigelse, indtil jeg kunde blive Præst, Jo, sagde han, og skrev til Pastor Olsen i Grejs, der lod sig imponere af sin Provst (der havde ham i Kikkerten) til at antage mig. Her tilbragte jeg nu et Par Maaneder (fra midt i Novbr. 1834 til noget ind i Januar 1835), som bleve af ikke ringe Betydning for mit indre Liv. Jeg prædikede hver Søndag, og hvor simpelt det end var, kom Folk dog meget flittigt til Kirke; thi en levende Forkyndelse af Guds rene Ord hørte til Sjeldenhederne, navnlig paa den Egn; man var derfor nøjsom. Her fandtes Levninger af en ældre Opvækkelse, som skrev sig fra en Almuesmand

Peder Frandsen — Provst Bugge i Frederits, der siden blev Biskop i Trondhjem, havde nok ogsaa fremkaldt nogen Opvækkelse —, og jeg blev snart nærmere bekendt med de alvorlige Kristne baade i og udenfor Sognet, og blandt dem maa jeg især nævne Gaardmand Jens Jørgensen i Holtum, Sindbjerg Sogn, nu Ejer af Bjerregaard ved Horsens og Rigsraad. I hans Hus samledes af og til Adskillige til Opbyggelse, og snart stod jeg i Opvækkelsens Brændpunkt, hvad der vakte megen Opmærksomhed, da »de Hellige« dengang bleve i Almindelighed flyede som Pest. Ved Jens Jørgensen og Flere blev jeg bragt til alvorligere Eftertanke over mig selv og kom saaledes til mer aandelig Erfaring; hidtil havde jeg gjort Adskilligt med (f. Ex. spille Kort), som jeg nu rent forsagede. En Søndag kom nogle af de saakaldte »Stærke« fra Øster Snede Sogn i Grejs Kirke, og jeg fulgte med dem hjem til Gammelsole, hvor jeg forefandt en talrig Forsamling hos Gaardmand Christen Andersen. Jeg var virkelig saa selvtillidsfuld, at jeg bildte mig ind at kunne udøve nogen heldig Indflydelse paa dem til at rette deres forfærdelige Ensidighed og, jeg kunde næsten sige, Afguderi med visse Bøger (Pontoppidans Forklaring). Jeg oplæste nogle af mine Prædikener for dem, og dem var de godt fornøjede med; men da jeg saa vovede at tage Balles Lærebog i Forsvar og foreholdt dem Balles ærlige Bekjendelse af Frelseren og hans alvorlige Kamp mod Fjenderne paa hans Tid: da brød Stormen løs, og en af Kællingerne sagde, at hun havde brændt Balles Lærebog, og den fortjente heller ingen bedre Medfart!

Ikke¹⁾ længe efterat jeg havde naaet Myndigheds-Alderen, 25 Aar, begyndte jeg allerede at søge Præstekald, og da jeg ikke var kræsen i mit Valg, men søgte de fleste smaa Embeder, som bleve ledige, om de end laa paa Bornholm eller i Jyllands magreste og styggeste Hede-

¹⁾ Her har Forf. noteret: fortsættes i August 1865.

egne, vilde jeg med de udmærkede Anbefalinger, jeg havde fra de theologiske Professorer, snart være bleven befordret ad den sædvanlige Vej ved Kancelliets Indstilling; thi dengang gik det langt hurtigere end nu. Men jeg kom ikke engang til at vente saa længe, da jeg blev kaldet efter Indstilling af en privat Mand. Hermed gik det saaledes til. Jeg havde paa en Rejse i Efteraaret 1832 gjort Bekjendtskab med den ædle Grev F. A. Holstein til Grevskabet Holsteinborg og følt mig tiltrukken af denne alvorlig-kristelige Mand og hans ligesindede Hustru Vilhelmine, født Grevinde Reventlow. Mit første Besøg paa Holsteinborg og den hjertelige Modtagelse, jeg fandt, gav Anledning til en i længere Tid fortsat Brevvexling mellem Greven og mig, som var mig til megen Glæde. Hans varme Iver for Guds Riges Anliggender i Almindelighed og Missions-sagen i Særdeleshed tiltalte mig meget, og da jeg i den første Kjærligheds Varme skrev et Par længere Højtidstaler, dedicerede jeg Greven dem og bevidnede ham min fulde Anerkjendelse af hans Virksomhed for den gode Sag. Mit personlige Bekjendtskab med den grevelige Familie fornyedes, da jeg om Sommeren 1833 paa Tilbagerejsen fra Skaane besøgte Holsteinborg i Forening med min Elev, den unge Greve Bernstorff. Et Aars Tid efter blev Høve Kald, hvortil Grev Holstein havde Forslagsret, ledigt, og jeg skrev da til ham, for, om muligt, at kunne komme i Betragtning, vel ikke til Høve, der var for stort til mig, men til et andet Kald paa Grevskabet, som jeg antog vilde blive ledigt, naar hint var besat ved Oprykning, som sædvanlig fandt Sted paa de større Godser. Høve Kald blev søgt af Sognepræst C. F. Rønne i Haarslev; til dette sidste Kald havde Grevskabet Indstillingsret 2 Gange, medens Kongen efter Kancelliets Indstilling besatte Embedet den 3die Gang. Da nu baade Rønne og hans afdøde Formand Luplau vare kaldede til Haarslev efter Grevens Indstilling, saa vilde Kancelliet naturligvis gjøre Indstillingsretten gjældende næste Gang, det blev ledigt. Men Greven

oplyste, at i hans Mindreaarighed, da Haarslev Kald var ledigt, havde Kancelliet med Forbigaaelse af Grevskabets Indstillingsret ladet Kaldet besætte af Kongen, og paa Grund heraf søgte og opnaaede han jus proponendi ved først indtrædende Vakance. Dette gav Anledning til min jordiske Lykke. Greven var nemlig en Mand, der udøvede den ommeldte Ret med stor Samvittighedsfuldhed; hans Ønske og Maal var nærmest at skaffe Menigheden en kristelig Præst, som den kunde være tjent med, og herfor maatte personlige Hensyn vige. Skjønt han nu elskede og højagtede Pastor C. F. Rønnes Fader, Pastor B. F. Rønne i Lyngby, og ligeledes holdt meget af dennes Søn, saa mente han dog ikke at kunne forsvare det at tage denne bort fra Haarslev, hvor han kun havde været i 4 Aar, naar han ingen Indflydelse havde paa Embedets Besættelse efter hans Bortgang: i saa Fald vilde derfor den dygtige og begavede Pastor Oldenburg i Sorterup have faaet Høve. Men da Greven, som sagt, vindicerede Kaldsretten til Haarslev, blev Rønne befordret til Høve. Medens Forhandlingerne om denne Sag stode paa, havde jeg haft Lejlighed til at prædike (paa 14. Søndag efter Trinitatis) for Greven og hans Hustru i Holsteinborg Kirke; og det Samme var Tilfældet med daværende ordineret Kateket i Store Hedinge F. E. Boisen, »Budstikkens« berømte Udgiver, der ogsaa havde meldt sig som Supplikant og var 1¹/₄ Aar ældre Kandidat end jeg. Efterat jeg senere var bleven kjendt med Boisen og hans sjeldne Gaver og Dygtighed som Ordets Forkynder, har det ikke lidet forundret mig, at jeg blev foretrukken, idet Greven til Haarslev Kald indstillede mig som Nr. 1, Boisen som Nr. 2 og Kandidat Olsen (nu Præst i Dalby) som Nr. 3. Herom underrettede Greven mig i et kjærligt Brev, men føjede ganske aabent til, at han hellere vilde have Kapellan H. B. Berg i Lyngby, hvem han i flere Aar havde kjendt som en kristelig og erfaren Præst, og som ved gamle Pastor B. F. Rønnes Død 1833 var bleven ledig paa Torvet. Berg havde imidlertid

en ringere Examens-Karakter og kunde derfor ikke komme paa den sædvanlige Indstilling; men ved Siden af denne anbefalede han paa det Bedste Berg og udbad sig som en Naade, at han maatte blive kaldet til Haarslev udenfor Regelen; Haarslev var nemlig et Kald, der kun kunde søges af Laudabilister. Skjønt min Lykkes Sol derved blev formørket, maatte jeg dog højliggen agte Grevens Færd, og det gjorde mig saa inderlig godt, da han i Slutningen af sit Brev forsikrede mig, at, selv om han ikke opnaaede sit Ønske, men jeg blev kaldet, vilde han modtage mig med aaben Tillid, Velvillie og Kjærlighed, da han vidste, at jeg vilde virke med Nidkjærhed for Guds Rige. Saaledes gik jeg en Maanedstid i en vis Spænding, uvis om, hvad Udfaldet vilde blive. Denne Uvished blev hævet, da jeg den 5. Januar 1835 red fra Grejs ind til Vejle og paa Posthuset modtog følgende korte, men for mig betydningsfulde Brev fra en af mine Bekjendte i Kjøbenhavn (Fuldmægtig Jørgen Jørgensen i Politiretten): »De er bleven Præst i H. og T. Slige Breve behøve ikke at være lange. Deres J. J.« Jeg havde faaet Haarslev Kald som en Nytaarsgave, da jeg var bleven udnævnt den 31. Decbr. 1834. I Slutningen af Januar prædikede jeg for sidste Gang i Grejs og Sindberg, og der var den Dag Folk i Kirke fra ikke mindre end 14 Sogne, et Bevis paa, at der i hin døde Tid dog var endel Opvækkelse paa Egnen, som forgjæves søgte Næring i Kirkerne nærved. Det var et helt nyt Liv, jeg var kommen ind i under mit Ophold i Grejs, nemlig det kristelige Samfundsliv med opvakte Lægfolk, som jeg hidtil ikke havde kjendt; det var vel i een Henseende gavnligt for mig; men hvis jeg var bleven der længe, frygter jeg for, at min Egenkjærlighed og Forfængelighed vilde være bleven kun altfor meget næret ved det Bifald, jeg høstede for mine daarlige Prædikener, og den Kjærlighed og Hengivenhed, hvormed saa mange Sjæle sluttede sig til mig, især da jeg endnu manglede Klarhed i Kristendommen og over mit eget Indre, og havde ingen Lejlighed til at tale og raadføre

mig med troende Præster, som havde aandelig Erfaring. Samlivet med den gamle Præst (O. Olsen) og hans Familie vilde ogsaa efterhaanden være bleven trykkende, da man ikke kunde forstaa mig og omtalte de Opvakte paa en saadan Maade, at jeg ofte følte mig saaret.

Blandt de Mange, jeg lærte at kjende i Grejs, var ogsaa den bekjendte Peter Larsen, Ejer af Gaarden Skræppenborg i Brylle Sogn ved Odense, som paa en af sine jyske Rejser for den indre Missions Skyld besøgte mig i Præstegaarden. Vel gjorde hans Person ikke noget behageligt Indtryk paa mig; men da jeg vidste, at han var en alvorlig Kristen, der gjorde betydelige Opofrelser baade af Tid og Penge for den Sag, der mest af alle laa mig paa Hjerte, glædede jeg mig inderlig over hans Komme, skjønt jeg næsten en hel Aften maatte udholde en svær Dyst med ham, da han vilde gjøre Indgreb i min kristelige Frihed og have mig til at erklære Kortspil og Dands for Synd i sig selv, hvad jeg ikke kunde gaa ind paa. Alligevel fik han mig kjær, og der blev indledet en Forbindelse imellem os, som bestod i mange Aar. Vi have ofte vexlet Breve paa hele Ark, og han besøgte mig stundom et Par Gange om Aaret i Haarslev enten ene eller i Selskab med flere Troesbrødre, hvis Nærværelse beredte mig en festlig Glæde. Det blev aftalt, at, naar han kom tilbage fra den nordligere Del af Jylland, skulde jeg kjøre med ham til Fyen, og han fik et ganske godt Læs, da jeg foruden mit Gods havde en Del Bøger. Paa denne Rejse besøgte vi Gaardmand Anders Larsen i Gamborg, en herlig, barnlig troende, men dog vel oplyst Kristen, med hvem jeg siden den Tid længe har staaet i venskabelig Forbindelse, og som har besøgt mig baade i Haarslev og Skjellerup. Inden jeg forlod Grejs, modtog jeg Besøg af en Del opvakte Kristne paa Egnen, og det faldt mig svært nok at skilles fra dem; thi det var den første Kjærlighed, som ytrede sig paa begge Sider, og endnu efter 30¹/₂ Aars Forløb bevæges jeg saa underligt ved at tænke paa denne

Tid, der var af indgribende Betydning for mit aandelige Liv. Jeg maatte love mine jydske Venner at skrive til dem, naar jeg var kommen til Haarslev, og det glemte jeg heller ikke; thi jeg vedligeholdte i mange Aar Forbindelse med dem, idet jeg dels modtog og afsendte igjen Breve til Enkelte, dels skrev Omgangsbreve (adresserede til Gaardmand Jens Jørgensen i Holtum), som bleve oplæste i de gudelige Forsamlinger. Men at sende hele Prædikener, som jeg ogsaa havde paataget mig, indsaar jeg snart, vilde blive for vidtløftigt, og for alligevel at kunne holde mit Løfte, lod jeg i Aarene 1836 og 1837 trykke to Samlinger »Bibelske Prædikener«, hvoraf det første Hefte blev tilegnet »mine kristne Venner i Grejs og Sindberg Sogne«. Herom saavel som om min literære Virksomhed i det Hele skal jeg senere udtale mig.

Saa forlod jeg da Jylland og ankom til Fyen, hvor jeg opholdt mig en halv Snes Dage hos min Forlovede, Adolfine Steensen, hvis Moder ejede Torpegaard, der ligger et Par Mils Vej fra Odense. Der var naturligvis Glæde over min Udnævnelse til Præst, i hvilken Anledning der blev holdt et Familie-Gilde paa Gaarden, og den virksomme, rastløse Husmoder fik travlt med at tænke paa Udstyr til sin næst- yngste Datter, der, efter hvad jeg kunde skjønne, var hele Familiens Yndling, ligesom hun senere, i en langt højere Grad end jeg, har haft det Held at blive afholdt af Alle, hvorsomhelst hun er kommen hen. I første Halvdel af Februar drog jeg til Haarslev, og derfra hilste jeg paa Grev Holstein og hans Hustru, som begge vare særdeles imødekommende og venlige mod mig og tilkjendegave deres Glæde ved at kunne lykønske mig som Præst paa Grevskabet. Derefter rejste jeg til Kjøbenhavn for at blive ordineret; men det varede syv lange og syv brede, inden dette skete; thi Biskop Mynster vilde ikke ordinere mig alene: jeg maatte altsaa vente, indtil Kandidaterne J. L. Bjerrum (nu Sognepræst i Nørre Omme ved Ringkjøbing) og J. M. H. F. Funch (nu Sognepræst i Vesteregede ved

Næstved) havde modtaget deres Udnævnelse som Missionærer i Grønland; tilligemed os skulde C. W. Boesen (beskikket til personel Kapellan i Magleby ved Store Hedinge) ordineres. Ventetiden (ca. 6 Uger) var lang, og jeg benyttede den, som jeg kunde, gjorde en Mængde Bekjendtskaber med opvakte Kristne, jævne Borgerfolk i Hovedstaden, hørte stadigt Grundtvig, der var fri Aftensangs-Præst i Frederiks tyske Kirke paa Christianshavn, og besøgte gudelige Forsamlinger hos to gamle Studenter: Claus Christian Harmsen og Parmo Carl Petersen (denne er Morbroder til Carl Ploug, hin døde 1839). Jeg fornyede ogsaa Bekjendtskabet med Landskabsmaler Scheuermann og omgikkes meget med ham og en Maler Schmitz, hvad jeg ikke havde videre Gavn af, da de begge vare af en noget sværmerisk Retning. Men jeg tog det ikke saa nøje; jeg var aaben og ærlig og havde ikke let ved at prøve Aander; naar jeg blot hørte om Nogen, at han var af de Opvakte og besøgte Frederiks-Kirken, saa ansaa jeg ham for en levende Kristen og fattede Tiltro til ham. Min Aabenhed og min Tilbøjelighed til at tro Alle vel, hvis Tale røbede kristelig Alvor, har kostet mig adskillige Lærepenge. Til de venlige Minder fra den Tid hører en Rejse, jeg gjorde med Scheuermann, Schmitz og Harmsen til Sorgenfri, hvor vi vare næsten en hel Dag hos Slotsgartner Nik. Rønne (Søn af den ældre Pastor Rønne i Lyngby), som var ivrig i Troen og levende i sine Bevægelser (nu er han syg og elendig som Faa). Ogsaa Mag. J. C. Lindberg, som stod paa det sorte Bræt, besøgte jeg af og til, skjønt man betragtede ham som en Spedalsk, hvem alle skikkelige (Verdens-)Mennesker skyede, fordi han tog haardt paa Rationalisterne og talte djærve Ord til Forsvar for den gamle kristne Tro i »Nordisk Kirketidende«, som begyndte Aar 1833 og fortsattes uafbrudt til Palme-Søndag 1842, det sidste Aar under Navnet »Dannebrog«. Med denne Mand, der var from som et Lam i sit Hus, men gram som en Løve, naar han fik Stridspennen i Haanden, stod jeg

mange Aar i venskabelig Forbindelse, skrev Artikler til hans Blad (f. Ex. 1839 en meget udførlig Beretning om de kirkelige Forhold i Sverig fra Reformationen indtil den nyere Tid), besøgte ham oftere i Kjøbenhavn og forestod en Indsamling til at betale hans Husleje, som i flere Aar skaffede mig en Del Skriveri, men ogsaa gav Anledning til, at jeg undertiden fik gode Breve fra Mænd, der med mig anerkjendte Lindbergs varme, uegennyttige Iver for Herrens Sag, om de end ikke kunde billige ethvert af de stærke Udtryk, han i Kampens Hede lod sig forlede til at bruge. Jeg tør nok sige, at ikke en eneste Kristen i Kongeriget Danmark paa den Tid var saa forhadet og berygtet som Lindberg, hvem de kjøbenhavnske Gadedrenge stundom pegede Fingre ad, naar de mødte ham; men de arrigste Fjender havde han dog blandt Præsterne og de theologiske Professorer i Kjøbenhavn; en levende kristelig Prædiken hørte dengang til Sjeldenhederne. Naar Nogen under saadanne Omstændigheder vilde yde aarlige Pengebidrag til Lindbergs og hans tarvelige Families Underhold, anser jeg det som et Tegn paa, at de havde Hjerter for sand Kristendom, hvad der end ellers kan siges om dem; og jeg vil derfor efter Hukommelsen nævne de Præster, som vare Medlemmer af dette Aktieselskab: P. Fenger i Slotsbjergby, F. Fenger i Liunge, Lic. theol. E. Clausen i Gimlinge, Hahn i Hyllested, Monrad i Marvede, Konsistorialassessor H. J. Fich i Bogenø, Edsberg i Sønderø, Gyldendal i Sønder Højrup, Bendz i Søllinge, Suhr i Tved, Engelbreth i Ørbæk, N. Worm i Fløstrup, J. B. Kisbye i Skalkendrup, R. Balslev i Haarslev, Provst Engelbreth i Lyderslev, L. B. Leth i Lille Hedinge (nu i Horne), G. Busck i Stiftsbjergby (nu i Brøndby Vester), A. A. Petersen paa Strynø (siden i Rise paa Ærø), Provst Sørensen i Karby paa Mors, Provst J. F. Boesen i Vigerslev, H. C. Rørdam i Laastrup (nu i Hammer), H. L. Møller i Taarup (nu i Gylling) o. Fl. Der blev givet 250 Rdlr. om Aaret.

Efter at have taget den saakaldte Bispeexamen blev jeg præsteviet i Frue Kirke den 27. Marts 1835, ved hvilken Lejlighed det tilfaldt mig at prædike over Ephes. 4, 11—13. Der var mange Folk i Kirke, deriblandt en Del Studenter, og min Prædiken, navnlig den Frimodighed, hvormed jeg udtalte mig, vakte ikke liden Opmærksomhed; jeg er mig bevidst, at jeg mente det godt, men jeg tør ikke sige mig helt fri for at have bragt fremmed Ild paa Herrens Alter og indblandet Noget af mit Eget i det kristelige Vidnesbyrd, jeg aflagde. Vist er det, at Biskop Mynster syntes ikke om min Maade at tale paa, og da han en Maanedstid derefter ordinerede J. H. Paulli (som var bleven Kateket ved Helliggeistes Kirke, død som Stiftsprovst i Kjøbenhavn 11. Juli 1865), gjorde han i sin Tale ikke uden en vis Bitterhed bestemte Hentydninger til min Ordinations-Prædiken. Nu, efter 30 Aars Forløb, vilde jeg næppe have talt ganske, som jeg gjorde; dengang kunde jeg ikke tale anderledes, uden at opgive min Ejendommelighed og forlade det Standpunkt, jeg stod paa. Min Prædiken blev efter flere Kristnes Anmodning strax befordret til Trykken, saa hvem der har Lyst dertil, kan selv se, prøve og dømme. Hvad der især skal have stødt Biskop Mynster, var min Henvendelse (S. 15—17) til de tre Embedsbrødre, som bleve ordinerede tilligemed mig, da Mynster med Rette mente, at jeg var for ung (næppe 26¹/₂ Aar) og uerfaren til at formane saadanne Folk. — — — Siden jeg har omtalt Trykningen af min Ordinations-Prædiken, vil jeg for Fuldstændigheds Skyld bemærke, at jeg Aaret i Forvejen havde holdt Prøve-Prædiken i Hospitalskirken i Odense for Biskoppen (Plum) og en af Præsterne sammesteds paa 16. Søndag efter Trinitatis over Dagens Evangelium. Mit Æmne var »Vandringen til Graven«. Jeg har Grund til at tro, at jeg kom godt fra det — jeg fik da ogsaa laudabilis — men handlede næppe rigtigt i at lade denne altfor lange Dimis-Prædiken trykke, skjønt den i Tidens Løb blev udsolgt.

Strax efter Ordinationen rejste jeg ud til Haarslev, hvor jeg 5. Søndag i Fasten blev indsat af den danske Gejstligheds Nestor, Herredsprovst S. M. Beyer i Egitslev-magle; jeg var den sidste, han indsatte, han havde dengang været Provst i 37 Aar og Præst i 67. Den Prædiken, jeg holdt samme Dag og som handlede om »Den kristelige Sjælesørgers Kald, at virke til Guds Riges Udbredelse«, er den 1ste i Rækken af de udgivne »Bibelske Prædikener«. Paa den Tid var der begyndt en kristelig Opvækkelse i Egnen omkring Holsteinborg, hvorved Skolelærer Rasmus Sørensen og den udmærket begavede Bonde Rasmus Ottesen havde været virksomme. Jeg tiltraadte mit Kald med et godt Haab, og det hævede min Stemning, at adskillige opvakte Mandfolk og den fromme Grev Holstein og hans Kone vare 'blandt mine Tilhørere den første Gang, jeg førte Ordet i Kirken. Men i Haarslev og Tingjellinge Sogne, hvor min Plads var, sporede jeg slet intet Liv, og savnede længe mine kjære Jyder, som bedre kunde forstaa mig. Imidlertid fik jeg efterhaanden en Del Folk i Kirke, og en Opvækkelse til Livet af Gud fandt Sted, især efterat jeg havde begyndt at holde Aften-Forsamlinger omkring i Husene, hvad man tidligere ikke havde kjendt til. Jeg vandrede ogsaa omkring blandt mine Sognefolk og kom baade til Sunde og Syge med Bog i Lommen og Ord paa Læben, og læste, sang og bad, som det kunde falde sig. Men jeg var noget utaalmodig i min Iver og mærkede ikke, at det er forgjæves at ville ligesom storme Kristendommen ind i Hjerterne, og at det staar ikke til den, som vil, ej heller til den, som løber, men til Gud, som gjør Miskundhed (Rom. 9, 16). Der stak endnu kun altfor Meget af Hovmods-Djævelen i mit Indre; jeg mente at skulle gjøre mine Sager bedre end mine ældre troende Embedsbrødre og at skulle se større Frugter af min rastløse Virksomhed og min velmente, men ikke med Sindighed og Visdom parrede Nidkjærhed, som paa en mindre heldig Maade opflammedes ved det Bifald, jeg høstede hos opvakte Lægfolk,

som jeg nu engang var bleven vant til at slutte mig til, og af hvilke jeg ikke altid lærte, hvad der var godt og gavnligt for mit indvortes Menneske. Vist er det, at jeg trængte til en alvorlig Ydmygelse, og den udeblev ikke, skjönt jeg maa beklage, at Herren for min Syndigheds Skyld behøvede at tage saa haardt paa mig. Den Begivenhed, hvorved dette skete, og som ved min Ubesindighed og Mangel paa præstelig Erfaring fik Offentlighedens Præg, er omtalt i Nordisk Kirketidende 1836 S. 135—40, 269—72. Den fremkaldtes ved min Forkyndelse af Ordet i Husene, og hvad der under andre Omstændigheder vilde have beredt mig en stor Glæde, blev mig nu til bitter og nagende Sjælesmerte, saa det i flere Maaneder var, som brændte Jorden under mine Fødder, og jeg vidste næsten ikke, hvad jeg skulde gjøre af mig selv, men maatte ofte sige med David: »Gid jeg havde Vinger som en Due, saa vilde jeg flyve og søge Ro; se, jeg vilde begive mig langt bort, jeg vilde overnatte i Ørken; jeg vilde haste til et Tilflugtssted for mig fra den voldsomme Storm og Uvejrs« (Ps. 55, 7—9). Ja, jeg var saa forpint af Selvbebrejdelse, at jeg stundom næppe vidste, hvorledes jeg skulde holde det ud.

(Sagen, som Mau fortæller udførligen, var i Korthed denne: en Kone ved Navn Ane Rasmusdatter, der levede i 3die Ægteskab med en Husmand i Haarslev, havde i sit første Ægteskab med en daarlig Mand i et Nabosogn under Trykket af Nød og Armod ombragt sit spæde Barn ved Kvælning, uden at Forbrydelsen blev opdaget. Hendes 3die Mand, der tidligere ikke havde brudt sig om Kristendommen, blev ved Nytaar 1836 vakt og søgte derefter bestandig Kirken og de gudelige Forsamlinger, ja, fik endog M. til at holde en saadan i hans Hus. Ved denne Lejlighed vakttes Samvittigheden hos Konen, der havde set skjævt til Mandens Omvendelse, og hun betroede ham den i 1829 begaaede Forbrydelse. Forfærdet ved Tanken om Følgerne af, af Mordet blev bekjendt, raadede han hende til ikke at aabenbare det for Nogen, men kun sørge for sin Sjæls Frelse. Men pint af Sjæleangst gik hun næste Dag hen til M. og fortalte ham det Passerede. I sin Vaande red M., efter at have trøstet hende det bedste, han kunde, over til Pastor Rønne i Høve; begge Præster besøgte i Forning Folkene og bestyrkede Manden i hans senere fattede Forsæt om

at melde Sagen til Øvrigheden, hvilket han ogsaa udførte. Efter fire Maaneders Forløb blev Konen dog ved Højesterets Dom af 15. Juni 1836 frifunden. Sagen, der vakte megen Opsigt, kom offentlig frem, og Præsterne bleve i en Piece stærkt angrebne af en Skolelærer i Nabolaget. Det, som Mau især bebrejdede sig, var, at han havde talt med en anden Præst om Sagen, i Stedet for alene at søge at berolige Konen og Manden og da overlade det til Tiden, hvad der skulde komme ud deraf. Og meget maatte han døje af de Opvakte, baade mundtlig og i Breve).

Maaske kunde Herren bedst bruge mig i denne Ydmygelsens Tid; thi jeg finder, at Adskillige i Menigheden netop da bleve vakte og grebne af Herrens Aand og Naade, saa at et Hjertebaand knyttedes, som ikke senere er bleven løst. Men jeg finder ogsaa, at jeg af og til var syg og elendig baade paa Legem og Sjæl; jeg plagedes af Hovedpine, Asthma og Trykken i Underlivet, en Svaghed, som varede i flere Aar og gjorde mig ofte uskikket til Arbejde. Jeg trængte derfor højlig til en Forfriskelse ved at rive mig løs et Par Ugers Tid, og den fandt jeg i Juni paa en Rejse i den mellemste og sydlige Del af Jylland, hvor jeg besøgte en stor Mængde opvakte Lægfolk og flere troende Præster (Schmidt i Borberg, R. Rasmussen i Haasum, for hvem jeg prædikede en Søndag og holdt om Eftermiddagen Forsamling i Skolen, C. F. Balslev i Vejerslev paa Mors og S. V. Saxtorph i Fjaltring). Aldrig skal jeg glemme den Velvillie og Gjæstfrihed, som de troende Bønder paa denne Rejse viste mig, ja en af dem, en rig Mand, Gaardejer Christen Jensen i Ølby, ofrede sig med Heste og Vogn i hele tre Dage og kørte mig fra Sted til Sted, hvor jeg vilde hen, og da vi skiltes, takkede han mig oven i Kjøbet ret hjerteligt for godt Selskab. Det var Ytringer af den første Kjærligheds Varme; det var dengang noget ganske Nyt og Usædvanligt, at en Sognepræst saaledes færdedes rundt blandt Lægfolk og omgikkes dem paa en ligefrem og utvungen Maade, og derfor var jeg hjertelig velkommen alle vegne, og man kappedes om at være mig til Villie og Tjeneste. Jeg gjorde derfor ogsaa det Kunst-

stykke for kun 16—18 Rdlr. at rejse i 17 Dage fra Haarslev over Kalundborg og Aarhus til en Arm af Limfjorden, Salling, Mors, derfra til Vesterhavet og tilbage ned ad Alheden til Skanderborg, Egnen omkring Vejle og Horsens og tilbage over Aarhus, og dog gik jeg i det Hele næppe 4 eller 5 Mile paa min Fod. Kjærest var mig naturligvis Besøget hos Gaardmand Jens Jørgensen i Holtum og andre kristne Venner i Grejs og Sindberg Sogne, som bleve rørt ved at se mig igjen og glædede sig over 1. Hefte af min lovede Prædiken-Samling, som kort i Forvejen var udkommen, og som jeg netop paa denne Rejse blev opmuntret til at fortsætte. Deres Kjærlighed afnødte mig ogsaa det Løfte at besøge dem igjen ad Aare, helst i Forening med min kjære Hustru, og dette Løfte indfrieede jeg.

To Dage efterat jeg var kommen hjem, besøgte jeg min Ven og Nabo, Pastor Joh. Hahn i Hyllested, som overraskede mig med den Efterretning, at Ane Rasmussdatter for to Dage siden var frifunden af Højesteret; og hvad Indtryk dette Budskab gjorde paa mit hidtil saa besværede og forpinte Hjerte, formaar Pennen ikke at beskrive. Jeg kunde nu paa engang aande friere; jeg ilede hjem for at bringe min Kone og alle Vedkommende Nyheden. Denne kjære Broder — Hahn —, som tillige med sin Kone døde alt i Efteraaret 1840, havde været mig en trofast Støtte i min Sorgs og Lidelses Tid; der gik næppe nogen Uge hen, uden at han, enten ene eller med sin Hustru, besøgte os, og altid bragte han et godt og opmuntrende Ord med sig; thi han var af Naturen meget livlig og munter og derhos kjærlig og deltagende som Faa; han var en Mand med meget stærke Følelser, ilter, med et hæftigt Sind, kunde snart blive vred, men lige saa snart god og mild igjen; og den allersidste Gang, han var i mit Hus, gav han et øjensynligt Bevis paa sin kristelige Forsønlighed, da han netop havde haft Noget udstaaende med en Mand i sit Sogn, hvem han nu var paa Vej til at række Haanden til Fred og Forlig. Der kunde vel ogsaa somme-

tider komme en Kurre paa Traaden mellem os, da han var næsten den ivrigste Tilhænger af Grundtvig, jeg har kjendt; men det jævnedes sig snart, og til sin Død vedblev han at være min kjære, deltagende, opofrende Ven, som jeg aldrig kan glemme. Ogsaa de andre kristelige Præster paa Egnen, især E. T. Clausen og Fengerne, stode mig troligen bi i min Kvide. Jeg kunde ret sige med Sangeren: »Af vore onde Ting, o Gud, Du ved at føre godt herud«; thi jeg havde staaet paa et farligt Punkt, saa hvis Herren ikke havde taget saa haardt paa mig, kunde mit hele aandelige Liv let være bleven forkvaklet og have taget en forkert Retning: jeg var, kort at sige, paa Vej til at blive forblindet af Hovmod og Forfængelighed: der skal stærke Skuldre til at bære gode Dage — ogsaa Lægkristnes Ros og Bifald, som bragte mig stundom til at hæve mig over mine ældre Præstebrødre, hvis Raad og Vink jeg kunde haft godt af at lytte til, da de i mange Henseender næsten Alle stode langt over mig, der endnu ikke havde traadt mine aandelige Børnesko, skjønt jeg tør give mig det Vidnesbyrd, at jeg mente det ærligt og alvorligt mod Herren og hans Sag.

Det undrer mig, at jeg i hin trængselsfulde Tid ikke tabte baade Lyst og Mod til at virke i og udenfor mit nærmeste Kald, skjønt jeg stundom i den Grad skammede mig over mit Fejlgreb, at jeg næsten ikke turde lade mig se for Folk, saa det var Herrens manende Røst, som vedblev at kalde mig ud i Sognet for at tale et vækkende og paamindende Ord i Husene, til den Enkelte eller til Flere, som det kunde falde sig. — Ogsaa de tre følgende Vintere holdt jeg Aftenlæsning hos Beboerne to Søgnedage ugentlig, ligesom jeg fra Aar 1837 lige til 1850, da jeg flyttede, holdt stadig Forsamling næsten hver Søndag Eftermiddag, skiftevis i Haarslev, i Almindelighed i Præstegaarden, og Tingjellinge. — Jeg læste ogsaa den Sommer (1836) privat med et Par Drenge, som jeg, maaske uden tilstrækkelig Grund, havde afvist fra Konfirmation sidste Paaske, men

som alt vare saa gamle, at jeg ikke kunde nænne at lade dem vente til næste Aar; ligeledes forberedte jeg et ungt Menneske, Poul Wellejus (Søn af en Skolelærerenke fra Rønnebæk, som var Medejerinde af Tingjellinge Kirke og boede ved samme), der ønskede at blive Student, men døde, inden det kom saa vidt med ham. Jeg udarbejdede med Flid mine lange, ja alt for lange Prædikener, hvad der tog megen Tid; jeg holdt Skriftemaal Løvedag Eftermiddag, og før den egentlige Skriftetale og Afløsning katekiserede jeg eller samtalede jeg med de yngre Nadvergjæster. Det stod allerede dengang som Noget af det Grueligste, jeg kunde tænke mig, slet ingen Nytte at være til i Verden; og da mit jævnlige Ildebefindende stadig mindede mig om, at mine Dage vare talte, mente jeg, at det gjaldt om at benytte den kostbare Tid. Den kjæreste Opmuntring, som jeg havde efter Arbejdet for mine Sognefolk, var at sidde paa mit Værelse med Bog eller Pen i Haand. Saaledes renskrev jeg Prædikener til Trykken, som alt er fortalt; og om Efteraaret 1836 meddelte jeg efter Lic. (senere Dr.) theol. H. C. Rørdams Opfordring min Reformations-Prædiken, holdt paa Jubelfesten 30. Oktober 1836, til den af ham udgivne Samling af Vidnesbyrd fra forskellige troende Præster. Fremdeles skrev jeg (Nordisk Kirketidende 1836 Nr. 26) en kirkehistorisk Afhandling »Endnu et Par Ord om den fyenske Opvækkelse«, foranlediget ved den kjære Pastor Agerbeks fortræffelige Beretning med Titel »Et Par Ord om de opvakte Bønder i Fyen«, som stod at læse i samme Kirketidende 1836 Nr. 14 og 15. Skjønt jeg efter saa mange Aars Forløb ikke kan vedkjendte mig alt, hvad jeg dengang skrev, turde denne min Afhandling dog have nogen Interesse som et Bidrag til Oplysning om den kirkelige Tilstand i Danmark. Det var Kjærlighed til de troende Almuesfolk, med hvem jeg havde gjort fælles Sag, som nærmest drev mig til at aflægge dette Vidnesbyrd, da jeg oprørtes i mit Indre ved at læse og høre de skammelige Beskyldninger, som gjordes mod dem. Endelig gik en Del

af min Tid til at skrive lange Breve, især da min kristelige Bekjendtskabskreds ved den jydskke Rejse var bleven betydelig udvidet. Da Brødrene L. N. Boisen og C. C. Boisen (Sognepræster paa Lolland) i samme Aar (1836) havde begyndt at udgive det folkelige Tidsskrift »Christelig Samler«, meddelte jeg ogsaa Bidrag til samme. Jeg laa altsaa ikke paa den lade Side, men plagedes dog tidt af Anfægtelse over, at jeg ikke gjorde Nok, hvilket kom af Utaalmodighed, fordi det gik ikke saa hurtigt med Opvækkelsen, som jeg i min kjødelige Iver havde ventet; jeg havde ikke ladet mig belære af Rom. 10, 2. — —

Aaret 1837 var lykkeligere for mig, end det foregaaende havde været. Foruden den fortsatte jævnlige Omgang med Hahn, omgikkes jeg fortroligt med Lic. theol. E. T. Clausen i Gimlinge (Broder til Professor H. N. Clausen), Provst Monrad i Marvede og (fra Efteraaret af) med F. E. Boisen, som i dette Aar blev Sognepræst i Skjerpinge; disse tre Præster yndede den Gang, ligesom jeg, meget de gudelige Forsamlinger, holdt dem selv og deltog i dem med Liv og Lyst; deri skilte vi os fra de udprægede Grundtvigianere; nogle Aar senere skete et stort Omslag, navnlig i Boisens Retning. Jeg var lykkelig i mit Hus, havde troende Tjenestefolk, som jeg i Almindelighed fik fra Fyen ved Peter Larsen Skræppenborgs Mellekomst, havde talrige Besøg, ogsaa af udensogns Folk, i Kirkerne, opmuntredes af og til ogsaa ved at se kristne Brødre langvejs fra, f. Ex. Pastor Jespersen og Skolelærer Kirkerud fra Drammen.

(Efter at have omtalt en Rejse, som han i Sommeren 1837 med Hustru og Barn gjorde til Fyen, Sønder Jylland og det sydlige Nørre Jylland, fortsætter M.):

Paa min jydskke Rejse oplevede jeg et Eventyr, som er ganske mærkeligt og tjener til at oplyse de kirkelige Forhold i Danmark paa den Tid¹). Tirsdagen den 4. Juli

¹) Jvfr. Schrøder, Ole Peter Holm Larsen S. 76 ff. (G. L. W.).

1837 kom jeg med min Kone ved Aftens Tid til Grejs Præstegaard og fandt venlig Modtagelse hos Præsten O. Olsens Familie. Dagen efter kørte vi til min Ven Gaardmand Jens Jørgensen i Holtum (i Annexsognet Sindberg) og kom paa Vejen forbi Grejs Kirke, hvor der samme Dag netop var Altergang og hvor en af Nadvergjæsterne hilsede paa os og beklagede sig meget over Stillingen, idet Præsten til hans og Ligesindedes hjertelige Bedrøvelse havde udeladt Afløsningen før Nadveren osv. At jeg udtrykkelig, endog indtrængende var bleven anmodet om at besøge J. Jørgensen og andre kristne Venner paa Egnen, bemærker jeg blot for Fuldstændigheds Skyld. I Holtum blev min Kone tilbage, medens jeg med J. Jørgensen om Eftermiddagen besøgte Kapellan Grauer i Øster Snede, og paa Vejen kom Adskillige af mine ældre Bekjendte ud til Vognen for at tale med mig; men, da Tiden var knap, bad jeg dem hellere at komme til Holtum, hvor de kunde træffe mig om Aftenen. En af de Opvakte ytrede ganske naivt, om jeg da ikke vilde sige dem Noget om Aftenen, og Flere spurgte, om jeg da ikke kunde blive Søndagen over og prædike for dem i Kirken. Da jeg vidste i Forvejen, at der vilde indfinde sig en Del i Holtum og at de, som naturligt var, vilde anmode mig om at tale nogle Ord til deres Opbyggelse, hvilket jeg ej vilde gjøre uden Sognepræstens Hr. Olsens Vidende og Villie, sagde jeg til min Kone, inden jeg drog afsted, at, naar der kom Nogle, skulde hun ved et Par Linier lade Præsten det vide, hvilket ogsaa skete. Dette kunde jeg som Præst vel egentlig ikke være forpligtet til; men jeg betragtede det i alt Fald som en Høfligheds Bevisning mod Hr. Olsen, og »Høflighed koster ingen Penge«, siger Ordsproget, her ikke engang Budleje, da J. Jørgensens Kone ved sin Pige besørgede Anmeldelsen til Præstegaarden. Pastor Olsen sendte ikke noget Svar tilbage; jeg antog da hans Taushed for Samtykke, og kunde mindst ane, at han vilde blive saa forbitret, fordi jeg læste en Prædiken, holdt en Bøn og taled

et Par Ord, da han i et Fjerdingaar stadig havde ladet mig prædike i begge sine Kirker. Efter min Tilbagekomst til Holtum læste jeg altsaa for de Tilstedeværende et Kapitel af det nye Testamente (Rom. 8) og en Prædiken samt holdt en Bøn: vi sang ogsaa et Par Psalmer og glædede os i Herren med hverandre. Efterat vi endnu havde talt noget sammnen, toge Alle en rørende Afsked med mig, og Forsamlingen opløstes; kun nogle faa Venner af Huset bleve tilbage og navnlig J. Jørgensens Broder, som var kommen fra Nabosognet, hvor han tjente, og havde medbragt Smeden og sin Husbonds voxne Børn. Samme Dag var Gaardejer Peter Larsen fra Skræppenborg rejst til Aale Sogn, et Par Mil nord for Holtum, for at bese en Landejendom, som var tilfals, og som han tænkte paa at købe, ligesom han tidligere havde fulgt et Par unge Mennesker fra Fyen paa Vejen, som skulde drage til Snedsted Seminarium. Ved Sengetid kom han paa Tilbagerejsen til Holtum og tog ind hos sin gamle gode Ven Jens Jørgensen for at ligge Natten over. Da den nyere Forordning om Pasvæsenet ikke, som forhen, paalagde Færgævæsenet som en Nødvendighed at kræve Pas af bekendte, i Nærheden af Færgestedet boende paalidelige Mænd til en kort Rejse, var Peter Larsen kommen over til Jylland uden at tage Pas. Imidlertid havde vi just holdt vor Aftenbøn, ved hvilken Peter Larsen førte Ordet, og vare ved at gaa tilsengs, da Sognefogden fra Grejs, udsendt efter Pastor Olsens Opfordring, paa en Gang træder ind, ledsaget af to andre Mænd, og spurgte, om her ikke var en Mand fra Fyen ved Navn Peter Skræppenborg, og da han saa ham, fordrede han hans Pas. Dette havde Pet. Larsen ikke. Han blev da strax arresteret, men fik dog Lov at blive Natten over der i Huset paa Jens Jørgensens Kaution. Næste Morgen tidlig kom Sognefogden igjen med tre andre Bønder til Vogns og førte Peder Larsen til Vejle, som havde han været en Tyveknægt; Jens Jørgensen fulgte med ham, for om muligt ved sin Kaution at faa ham løsladt.

Paa Vejen til Vejle kom de igjennem Grejs, og Sognefogden gik da ind i Præstegaarden, hvor han modtog Brev til Herredsfogden, Justitsraad Hersleb i Vejle. Pastor Olsen kom da tilligemed Sognefogden ud til dem paa Vejen og begyndte strax at holde ilde Hus med den fromme, stilfærdige og sagtmodige Jens Jørgensen (som for $1\frac{1}{4}$ Aar siden efter Hr. Olsens Angivelse var bleven idømt en Bøde af 5 Rdlr. for nogle gudelige Forsamlinger i sit Hus) og sagde til ham: »Hvad er det for Noget, Du nu begynder paa igjen?« Jens Jørgensen vidste ikke, hvad det skulde betyde, men Præsten forsikrede, at han skulde nok lære ham. (Et lille morsomt Træk bør ikke forbigaas: da Sognefogden fortalte Pastor Olsen om den udførte Heltegjerning, sagde Præsten: du skulde have taget »Præsten og Kjællingen« med). Saa kjørte de videre og kom til Vejle; her blev Peter Larsen overgivet til Arrestforvareren, senere tagen i Forhør og saa sat i Fængsel; forgjæves søgte Jens Jørgensen at faa ham løsladt paa sin Kaution; tværtimod blev han selv tagen i Forhør og navnlig spurgt ud om, hvorledes det var gaaet til, at jeg kom til ham, og hvad jeg vilde der, hvorledes han kunde logere mig og min Kone, og om han ikke havde taget Betaling derfor. Men da Jens Jørgensen sagde, at han nok kunde logere gode Venner uden Betaling, svarede Herredsfogden: »Ja, saa kan du ogsaa betale en dygtig Mulkt«. Men Historien er ikke til Ende endnu. Kort efterat Foranstaaende havde tildraget sig, henvendte Pastor Olsen til sin Biskop, Tage Müller, en skriftlig Klage over mig, »fordi jeg den 5. Juli 1837 i Gmd. Jens Jørgensens Hus i Holtum, Sindberg Sogn, havde uden hans (Olsens) Samtykke prædiket i en temmelig talrig Forsamling af saakaldte Opvakte, i hvilken Forsamling ogsaa den fyenske Bonde Peter Skræppenborg mødte (det var Løgn!) og holdt en Tale, ligesom jeg (Mau) ogsaa i samme Øjemed skulde i Sommer (1837) være rejst rundt om i Landet« osv. Biskop Tage Müller meddelte min Biskop (Mynster) Klagens Indhold, og jeg modtog

fra Sidstnævnte et temmelig alvorligt Brev i den Anledning. Jeg skrev da den 1. August et privat Brev til Biskop Tage Müller og den 2. August et lignende til Biskop Mynster og gav i begge en udførlig Fremstilling af mit hele Forhold til Sagen. Fra T. Müller fik jeg et kjærligt og faderligt Svar, som vidnede om hans kristelige Alvor og samvittighedsfulde Iver; fra Mynster hørte jeg Intet senere. Jeg maatte ogsaa til Tinghuset i Rude ved Holsteinborg for at afgive Forklaring angaaende mit Forhold til den i Holtum holdte gudelige Forsamling. Det bemærkes, at Biskop Müller havde skrevet til Sjællands Biskop af Velvillie for mig og af kristelig Kjærlighed, og vilde derved søge at afværge videre Ubehageligheder fra mig. I disse Skrivelser berigtigede jeg Pastor Olsens falske Angivelse derhen, at mine gudelige Forsamlinger paa hele Rejsen, indtil jeg kom til Holtum, indskrænkede sig dertil, at jeg i Vodder Kro, hvor vi overnattede, havde holdt en lille Aftenbøn i den kristeligsindede Kromands og hans Broders Nærværelse, og at jeg paa Dalbygaard i Familiens og en halv Snes Gjæsters Nærværelse havde forelæst en Prædiken og holdt en Bøn før og efter! I Brevet til Biskop Müller anbefalede jeg Grejs og Sindberg Menigheder til hans kristelige Forsorg, og det varede ikke længe, før Olsen fik en Kapellan, der efterhaanden sluttede sig til det kristelige Liv, som rørte sig i Pastoratet.

(Første Søndag efter Hellig tre Kongers Dag 1838 kom Mau farligt til Skade ved at styrte med Hesten paa Riddet til Tingjellinge Kirke og var syg længe derefter).

I denne Tid besøgte Pastor E. T. Clausen og F. E. Boisen mig tvende Gange og viste mig stor Deltagelse; jeg fik ret Beviser paa, hvor meget de holdt af mig og hvor nødigt de vilde miste mig. Ogsaa troende Lægfolk vare bekymrede for min legemlige Tilstand; vi tre Ordets Tjenere og Rønne i Høve vare dengang i Kridthuset hos de Opvakte og kaldtes gjerne Forsamlings-Præster til Forskjel fra de andre ligesaa nidkjære Evangeliets Forkyndere,

der ikke delte vor Kjærlighed til Forsamlingerne eller saa godt kunde finde sig i Lægfolks Vidnesbyrd i samme, hvilket navnlig var Tilfældet med Hahn i Hyllested, P. Fenger i Slotsbjergby og Lic. theol. J. Holm paa Holsteinborg, skjønt vi vedbleve at samles med dem og de Andre i Konventer og udvexlede vore forskellige Tanker om denne Sag, hvorved det stundom kunde gaa noget varmt til. — —

Jeg var ikke ret tilfreds, fordi mit Kald gav mlg for Lidt at bestille, da Folketallet næppe var 700, Store og Småa, og jeg havde endnu hverken Opfordring eller Anledning til literær Sysselsættelse ved Siden af; thi dertil regner jeg naturligvis ikke dette, at jeg i mine Fritimer læste en hel Del, f. Ex. en Mængde theologiske Stridskrifter og nye udkomne Bøger: dette var mig ingen Tilfredsstillelse, naar Andre ikke kunde have Gavn deraf. Og dog klæde Fingrene efter at komme til at skrive; af Mangel paa Andet samlede og optegnede jeg Adskilligt om Haarslev og Tingjellinge Sogne og indførte samme i Embedsbogen¹⁾. Ligesom jeg fremdeles holdt Bibellæsning for øverste Klasses Børn i begge Skoler, en Gang om Ugen i hver, saaledes satte jeg mig ind i den indbyrdes Undervisnings-Methode og prøvede den selv med nederste Klasse. De gudelige Forsamlinger, som holdtes regelmæssig hver Søn- og Helligdag om Eftermiddagen (selv naar to Højtidsdage fulgte paa hinanden), bleve stedse talrigere besøgte ogsaa af Folk fra andre Sogne (især Krummerup og Fuglebjerg), og undertiden var en og anden begavet Lægmand tilstede, som da gjerne førte Ordet før eller efter mig. — —

Jeg maatte beklage, at jeg ikke i Sommeren 1838 fik Pastor Wexels fra Christiania at se, da han besøgte de troende Præster paa min Egn, fordi jeg var rejst til Mar-

¹⁾ Et Uddrag heraf indrykkedes mange Aar efter i Kirkehist. Saml. I' 510—23.

ked i Skjelskør den Dag, han havde tiltænkt mig et Besøg. Derimod havde jeg senere et kjært Besøg af hans kristelige Ven, Farver Sørensen i Christiania. Den Fordel havde vi af at være Flere samlede i en kort Afstand, at vi ikke saa sjældent fik Besøg, foruden af indfødte Lægfolk og Præster, af Normænd, Svenske og Tydskere, som vilde lære at kjende baade os og det opvakte Troesliv paa Egnen (derom har jeg udtalt mig i mit Mindeskrift om F. Fenger). Som et Kuriosum kan bemærkes, at nuværende Redaktør og Rigsdagsmand J. A. Hansen, dengang Skomager i Slagelse, besøgte mig i dette Aar to Gange (ligeledes i det følgende Aar og 1840—41) og overnattede endog hos os den ene Gang med sin Kone; da han dengang var fattig, lod jeg ham sy for mig, skjønt han forstod bedre at bruge Pennen end Sylen; dog anede han næppe, at han skulde blive en saa berømt Politiker, som han siden blev.

Aaret 1839 var ret mærkeligt for mig i aandelig Henseende. Jeg var nemlig om Foraaret paa et Besøg hos min Velgjører, Overkammerjunker, Baron Gyllenkrok, som var flyttet til Lund for at kunne være i Nærheden af Opdragelsesanstalten for forsømte Børn, som ved hans kjærlige Omsorg var fremstaaet udenfor Staden i Raaby. Ved den Lejlighed fornyede jeg et ældre Bekjendtskab med Professor i Theologien og Sognepræst B. J. Bergqvist og fik Adgang til den juridiske Professor Holmbergson, en ældre Mand, om hvem det ikke gjaldt: »die Juristen sind böse Christen«; thi han var en hjertelig troende og kjærlig Sjæl og havde ligesom Bergqvist været en Discipel og Ven af H. Schartau, der i mange Aar til sin Død 1825 var resid. Kapellan ved Domkirken og Sognepræst til Bjellerup og Raaby og udøvede som saadan en betydelig Indflydelse, navnlig paa mange theologiske Studenter. Schartau lod Intet trykke, medens han levede; men netop i disse Aar 1836—39 havde Holmbergson udgivet endel af hans Haandskrifter, med Udkast til Prædikener og andre Taler m. m., og disse vakte Opmærksomhed over hele Landet

og fandt en rivende Afsætning. Jeg anskaffede mig da Alt, hvad der hidtil var udkommet af den berømte Lærefader eller rettere: Baronen forærede mig det; og da jeg kom hjem, læste jeg flittig i disse Skrifter og bragtes derved til at anvende mere Kritik navnlig med Hensyn til, hvad jeg selv skrev og taledede; thi Schartau havde et skarpt Blik for falsk og usund Lære, som han bekæmpede af al Magt, i hvilken Skikkelse den end fremtraadte, ligesom han ogsaa var en Modstander af alt sygeligt Føleri, og i sin Frygt herfor blev han vistnok ubillig mod Brødremenigheden, hvis Udvæxter han sporede i sin Nærhed, og hvoraf han selv havde staaet Fare for at blive smittet i sin Ungdom. Han havde været en trofast Vejleder for Mangfoldige omkring i Landet, som henvendte sig til ham og spurgte ham til Raads i deres Saligheds Sag; i den Anledning skrev han en Mængde Breve, som nu ogsaa for en Del vare blevne samlede og trykte. Disse tiltalte mig i den Grad, at jeg alt om Sommeren oversatte dem og udgav dem paa mit eget Forlag, hvorved jeg kom til at gjøre Mange af mine Troesbrødre Ulejlighed for at faa Bøgerne afsatte. Men det gik mig, som det er gaaet andre mindre erfarne Kristne: da jeg selv var bleven greben af Schartaus Ord, troede jeg, at det samme maatte blive Tilfældet med Andre, som lærte hans Arbejder at kjende; men deri forregnede jeg mig. Jeg paaskjønner imidlertid den gavnlige, befrugtende Indflydelse, denne Mand gjennem sine Skrifter har haft paa mig, skjønt de kun i nogle faa Aar ret fængslede mig, da hans Stræben efter at bringe de kristelige Livsytringer i System siden ikke tiltalte mig, som efter min hele Ejendommelighed maatte røre mig med større Frihed. Det kritiske Element, som herefter kom ind i mine Prædikener og mine Taler i de gudelige Forsamlinger, smagte just ikke de Opvakte; og jeg var vel heller ikke altid heldig i den Maade, hvorpaa jeg fremhævede og dadlede, hvad der efter min Mening var galt. Skjønt de Troende i det Hele taget bevarede deres Velvillie

før mig, kom der dog stundom en lille Kurre paa Traaden mellem mig og Lederne, og Enkelte af disse holdt endog Forsamling i min Sognekreds, uden at jeg blev underrettet derom i Forvejen; ja, dette var endog een Gang Tilfældet med Præsterne F. E. Boisen og C. F. Rønne, der endnu følte lige saa varmt for Forsamlingerne som tidligere. Da min Sygelighed vedblev, indvirkede det saa stærkt paa mit Sind, at jeg endog en Tid omgikkes med den Tanke at bytte Embede med den ordinerede Kateket i Nyborg, ligesom jeg søgte et Kald (i Fyen) med een Kirke og bilagde Ansøgningen med Læge-Attest, skjønt jeg burde have sagt mig selv, at dette var forgjæves. Jeg plagedes fremdeles af Bekymring med Hensyn til min Virksomhed. Jeg gav mig derfor til at udarbejde og levere længere og kortere Artikler til det af Brødrene L. N. og C. C. Boisen udgivne Tidsskrift »Christelig Samler«, gjorde Uddrag af forskellige Skrifter, som havde tiltalt mig, begyndte paa en Psalme-Samling, som jeg siden meget ofte har benyttet paa Prædikestolen, gjorde Optegnelser til Luthers Katekismus (til Brug ved Konfirmationsforberedelsen), skrev paa en Bibelhistorie, men naaede ikke længer end til det nye Testamente, oversatte F. W. v. Schuberts Værk om den svenske Kirkeforfatning og udarbejdede »Kirkelige og literære Efterretninger fra Sverig«, som bleve indrykkede i »Nordisk Kirketidende« Juli—Septbr. 1839 og samlede vilde udgjøre en temmelig stor Bog. Jeg fortsatte min Brevvexling med kristelige Mænd, blandt hvilke jeg særligen vil nævne Jubel læreren Rasmus Balslev i Haarslev i Fyen. Men alt dette Skriveri kunde dog ikke ret tilfredsstille mig, fordi det Meste deraf havde Andre ikke Gavn deraf; jeg saa stundom ikke uden hemmelig Misundelse paa Landmanden, der pløjede og som om Aftenen kunde sige: »nu har jeg gjort min Gjerning, og Hvilen vil smage mig godt«. Jeg havde endnu ikke lært at lade mig nøje med Guds Naade, som dog er rig nok for dem, der paakalde Ham.

I Aarene 1840 og 41 udarbejdede jeg mine Prædikener med megen Flid og Nøjagtighed og var undertiden en hel Uge eller mere i Forhaanden. Jeg vedblev nemlig at føle mig svag, plagedes især af Hovedpine og troede imellemstunder, at min Levetid ikke vilde blive lang. Da jeg nu var kommen til en noget klarere og sundere Betragtningssmaaade af de kristelige Sandheder og det kristelige Liv, kunde jeg ikke længere være tilfreds med de Prædikener, jeg tidligere havde udgivet, og jeg belavede mig derfor paa at samle en Aargang Prædikener til en Postil. I For sommeren 1840 blev min Hustru syg af en stærk Halsbetændelse og maatte underkaste sig en smertefuld Kur, uden at Ondet blev hævet; ja mod Slutningen af Aaret var hendes Tilstand saadan, at hun ej kunde forlade Sovekammeret; hun var alligevel frimodig og glad i Vor Herre, og Korset knyttede os nærmere til hinanden. I Annexsognet rasede en epidemisk Sygdom, som bortrev usædvanlig mange Mennesker, saa jeg paa flere Maader ret blev mindet om Døden. Samme Aar blev Bjert Kald i Nordslesvig ledigt, og jeg lagde alle Garn ud for at faa det. Under almindelige Forhold vilde det jo være en Urimelighed, da jeg var saa ung. Men da Christian den 8de foretog sin første Rejse som Konge, havde Nogle af de Opvakte paa Egnen henvendt sig til Dronning Caroline Amalie under Opholdet i Kolding med underdanigst Bøn om at ville skaffe Bjert Menighed en troende Præst, og Dronningen gjorde derefter, hvad hun kunde, for at jeg skulde blive kaldet. Jeg skrev til hende, og hun forelæste mit Brev for vedkommende Minister; jeg var to Gange i Kjøbenhavn og talte to Gange med Dronningen og een Gang med Kongen om Sagen; men lige meget hjalp det; det smigrede min Forfængelighed at have en saa varm Talsmand i Landets første Kvinde, som viste mig saare megen Velvillie. Det er første og sidste Gang, jeg har gjort mig saa stor Ulejlighed for den Slags Sager.

I Aaret 1840 havde jeg den Ubehagelighed, at Ras-

mus Ottesen, som ejede en Gaard i Tingjellinge, døbte selv sit Barn ved Neddypelse, og senere skal Nadveren være bleven uddelt i hans Hus uden nogen Præsts Nærværelse, saa at han og nogle faa Ligesindede de facto vare udtraadte af Statskirken. Men da hans Forventninger om at faa en Skare med sig, det vil sige de fleste Opvakte paa Egnen og navnlig hans Venner, skuffedes, opgav han snart det Hele, lod de Faa, som havde fulgt ham, i Stikken, solgte sin Gaard og flyttede til Frederits, hvor han paa Grund af sin Dygtighed snart blev Byens anseteste Borger. Han var i visse Retninger uden Tvivl den mest begavede Almuesmand i Danmark og desuden en elskelig Personlighed, deltagende for Andre, saa han ofte gav over Evne. Havde vi derfor end adskillige Sammenstød, saa holdt vi dog i Grunden meget af hinanden, og der gik sjelden nogen Uge hen, uden at han besøgte os; især interesserede det ham at tale med min Kone, og han kunde næsten aldrig blive færdig, saa han gjerne bød Farvel og havde fat paa Haandtaget flere Gange i en halv Times Tid, inden han kom afsted. Vi yndede begge Friheden; derfor kunde det gaa; saaledes holdt jeg ofte Opbyggelsestid i hans Hus (især for hans gamle Moders Skyld, som var saa glad derved), medens han selv var fraværende og holdt Forsamling i andre Sogne. Efter et meget bevæget Liv døde han en opbyggelig og salig Død 1862 som Kanalopsynsmand i Søborg Sogn (ikke langt fra Esrom Sø), en Post, han som Rigsdagsmand havde faaet, da han under de politiske Rivninger i Arvefølgesagen hørte til Regeringspartiet og var yndet af den daværende Finantsminister, Grev Sponneck.

(Efter at have omtalt, at Sygdom hjemsøgte Mau og hans Familie, hvortil kom andre Bekymringer, at han i sine Fritimer studerede Kirkehistorien og Henrik Steffens' Værker, samt at han fik oprettet en Laanebogsamling i Sognekredsen, skildrer Mau udførligere, hvorledes han ved en Missionsforenings Møde i Vejle 25. Maj 1842 blev greben af en levende Interesse for Missionssagen).

To Aar efter, paa Mikkelstdag 1844, blev en fast Missionsforening stiftet for Haarslev Pastorat og omliggende Sogne, og den af mig i den Anledning holdte Tale over det Æmne »Høsten er stor, men Arbejderne ere faa«, er trykt i »Christelig Samler« 8. Bind. Som Sagen var vel begyndt, saaledes fortsattes den med Lyst og Mod, og jeg holdt Missionsmøde 3—4 Gange om Aaret, Søndag Eftermiddag, saa længe jeg var i Haarslev; og Kirken var paa enkelte Undtagelser nær altid fuld, stundom overfyldt af Folk fra forskellige Sogne; og der dannede sig en fast Stok af Missionsvenner, saa jeg næsten hver Gang havde de samme Tilhørere. Disse Møder høre til mit Præstelivs kjæreste Minder, og der blev ved dem udstrøet mangent et Sædekorn, som har spiret og baaret Frugt. Overalt maa Virkningen af Missionsmøder til at fremme sand og levende Kristendom her hjemme ikke anslaaes for ringe.

Ogsaa i anden Henseende var min Sommerrejse 1842 mig til Glæde og Opmuntring. Jeg blev paa den nærmere bekjendt med Pastor Birkedal, da vi efter Missionsmødet i Vejle besøgte kristne Brødre i Jylland og Nordslesvig og saaledes vare sammen i 5—6 Dage, i hvilke Hjerterne gjensidigt aabnede sig for hinanden; jeg prædikede (efter Lægfolks Opfordring) for Pastor, Mag. Fr. Hammerich i Nebel Kirke ved Kolding, og derefter holdtes Forsamling hos Gaardejer Peter Larsen Skræppenborg i Dons: begge Steder var der saa mange Folk, som paa nogen Maade kunde rummes, og det Samme var Tilfældet, da jeg siden i Fyen havde Forsamling hos en Bonde og prædikede i den Kirke, Sønder Næraa, hvor jeg var bleven viet.

Jeg kommer nu til den glædelige Erfaring, som jeg ovenfor har antydnet, og hvormed det gik saaledes til. Da jeg havde udarbejdet endel Prædikener fuldstændigt og sporet Velsignelse af at holde dem, fik jeg det heldige Indfald at sende dem til den grundige, kristelige Videnskabsmand Provst Engelbreths Gjennemsyn, og jeg bad ham at bruge Filen dygtigt og uforbeholdent udtale sig

om mit Arbejde; jeg var bleven personlig kjendt med ham, da han tilligemed Pastor L. B. Leth fra Little Hedinge besøgte de troende Præster i det sydvestlige Sjælland. Han var vel tilfreds med Prædikenerne, gjorde kun ubetydelige Rettelser og styrkede mig i Beslutningen om at udgive dem. Jeg henvendte mig da til en af de simplere Boghandlere i Kjøbenhavn — thi jeg var jo endnu homo obscurus —, som havde overtaget Forlaget af de Prædikener, jeg tidligere havde udgivet; og saa fremmed var jeg for den Slags Sager, at jeg mente, 3÷4 Rdlr. for et stort, tæt trykt Ark var et ganske anstændigt Honorar, ja, om saa skulde være, havde jeg næppe vægret mig ved at give Haandskriftet fra mig uden Betaling. Den 29. Juli 1841 skrev jeg Subskriptionsplanen til Postillen, og i Februar 1842 udkom et Prøvehefte med 4 Prædikener, men uden at mit Navn var nævnet; der stod kun paa Titelbladet »udgivet af en Landsbypræst«. Biskop Mynster sagde imidlertid til Forlæggeren, at han vilde ikke tillade dets Omsendelse med Cirkulærer til Provsterne og Præsterne i Sjællands Stift, med mindre Forfatterens Navn blev ham opgivet, hvilket da ogsaa skete. Det gik over Forventning; henimod halvfjerde hundrede Subskribenter — Præster og Lægfolk — tegnede sig, deriblandt ikke Faa paa Island og især Færøerne, fra hvilke sidste Øer jeg derfor senere modtog en Opfordring til ogsaa at udgive nogle Fasteprædikener, som udkom 1846 og for længe siden ere udsolgte; en svensk Oversættelse af dem udkom i Stockholm 1848. Da Postillen endelig var trykt færdig i Januar 1843 og Skibsfarten atter begyndte om Foraaret, gik den af som varmt Brød, især til Norge, og i halvandet Aar var 1. Oplag paa 1000 Exemplarer udsolgt, saa at 2. Oplag paa 2000 Exemplarer kunde udkomme i Begyndelsen af 1846, og af dette er der slet ingen Exemplarer tilbage, medens det ligger i Sagens Natur, at mit Arbejde efterhaanden har maattet vige Pladsen for andre. Da jeg nu mærkede, at jeg dog gjorde nogen Nytte i Verden, be-

gyndte min mismodige Stemning at tabe sig, hvilket især blev Tilfældet, da jeg fik fat paa et andet Arbejde, som er bleven fortsat indtil denne Dag (25. Septbr. 1865). Da Lindbergs »Dannebrog« (en Fortsættelse af »Nordisk Kirketidende«) gik ind i Marts 1842, savnede vi her i Danmark et Organ for kirkelige Meddelelser, hvorfor jeg strax skrev til Fr. Hammerich, om han ikke vilde være med at udgive en Kirketidende i kristelig Aand, da jeg ikke ene turde indlade mig derpaa. Det vilde han imidlertid ikke. Men Savnet blev efterhaanden føleligere, og endnu i samme Aar foreslog jeg derfor Mag. L. N. Boisen at fortsætte »Christelig Samler« efter en større Maalestok, saaledes at Tidsskriftet skulde være $\frac{1}{3}$ større og 3 Ark udkomme hver Maaned, saa vilde jeg paatage mig at levere mindst en Trediedel af Bidragene, idet nemlig omtrent 12 Ark om Aaret ($\text{c}:\frac{1}{3}$) nærmest skulde indeholde fortløbende kirkelige Efterretninger. Boisen syntes, at Planen var meget god, men svarede, at det var bedst, jeg stod for det Hele, saa skulde han og Broderen nok understøtte mig med Bidrag. Men belært af Erfaring turde jeg ikke gaa ind derpaa; jeg vidste jo ogsaa, at »Loven er ærlig, men Holden besværlig«, og jeg maatte derfor lade det blive ved at udgive »Samleren« fra Begyndelsen af 1843 efter den hidtilværende Plan. Jeg tror, at dette var heldigt; thi Tidsskriftet var i den senere Tid næsten sygnet hen og udkom saa ubestemt, at jeg f. Ex. først den 10. Novbr. 1841 modtog 17. Hefte, som, hvis Regelmæssighed og Orden havde været tilstede, skulde have forladt Pressen i Marts 1840; man blev nemlig ved at komme mere og mere til agters; tilsidst gik det endog saa vidt, at Forlæggeren af og til anmodede mig om Bidrag, for at faa et Hefte ud, og jeg havde saaledes i nogle Aar de facto været Medarbejder. Siden er Skriftet i 22—23 Aar udkommet regelmæssigt med et Hefte paa 6 Ark hvert Fjerdingaar; og jeg har haft den Glæde at modtage mangfoldige Bevidnelser fra Læg og Lærd om den Velsignelse, de

har haft af dets Læsning, hvilket har været mig til stor Opmuntring. Men det gjælder om »Samleren«, som det gjælder om Postillen, at den efterhaanden paa flere Steder har maattet gaa af Vejen for andre kristelige Blade og Skrifter, som det har vimlet af, hvorfor jeg ogsaa oftere har sagt til Forlæggeren, at for min Skyld maa han ikke holde paa Tidsskriftet; thi jeg er rede til at nedlægge Pennen, naar det skal være; men jeg er fuldt forvisset om, at mit ringe Arbejde i Herren har ikke været for-gjæves. — — —

Hvad Aarene 1841—42 forresten angaar, da var det første det vaadeste og det sidste et af de tørreste, jeg har oplevet. Om Sommeren 1841 svømmede Høstakkene i Vand, og der var Steder, hvor man næsten kunde sejle paa Marken; Jorden var saa fugtig om Efteraaret, at Mangfoldige slet ikke fik saaet Rug eller Hvede; i 1842 derimod var det saa tørt, at med Undtagelse af een Dag kom der ingen Regn fra den 3. April til den 22. Juni. — Den 26. Maj 1842 døde Pastor Th. Oldenburg i Sorterup, en aandrig og begavet Mand; — han var Medlem af vort Konvent, som jeg har omtalt i mit Mindeskrift om Ferd. Fenger S. 47—48.

I Aarene 1843—46 vedblev jeg at lide af Hovedpine og mit gamle Onde i Underlivet, et Slags Hypokondri; forresten var der i disse Aar Meget, som glædede og opmuntrede mig. Kirkerne bleve flittigere besøgte; af en Folkemængde paa 660, Store og Smaa, hørte i Regelen 100—130 Ordet om Søndagen, og paa Altergangs-Dagene var det ofte endnu Flere; blandt mine faste Tilhørere kunde jeg dog regne en halv Snes Stykker fra de nærmest tilgrændsende Sogne; ved særegne Lejligheder kom ogsaa Nogle langvejs fra. De store Højtider vare i den Henseende den glædeligste Tid; saaledes havde jeg i Pintsen 1845 Besøg af 14 Fyenboer, og da opfyldtes det gamle Ord: hvor der er Hjerterum, er ogsaa Husrum. I et Par Aar holdt jeg om Sommeren Bibellæsning i Kirkerne i

Stedet for Opbyggelsesforsamlinger i Husene; men da jeg mærkede, at det gik ikke saa godt dermed, fordi jeg sagtens manglede Gaver dertil eller greb Sagen fejl an, saa vendte jeg tilbage til min gamle Skik. Grunden til den midlertidig indførte Forandring laa ogsaa deri, at den beklumrede Luft i Forsamlingsstuen, naar der var mange Folk, fremkaldte altid en stærk Hovedpine, som jeg troede for en Del at kunne undgaa ved at bruge Kirkerne.

I Efteraaret 1842 toge to Drengs Ophold i Præstegaarden for at forberedes til Daabspagten Bekræftelse og den første Altergang: den ene, Christian Spleis, var eneste Søn af Hofsnedker S. paa Fredensborg, den anden, Rasmus Johansen, en Søn af den bekjendte (saakaldte Indre-Missionær) Johan Nielsen fra Skaarupør ved Svendborg. Det var en stor Opmuntring for mig, da jeg vidste, at Forældrene bevægedes til dette Skridt af kristelig Omhu for deres Børn og havde Tillid til mig. Spleis's havde jeg dog aldrig set før, men de kjendte mig af Omtale. Jeg fik Naade til at nedlægge en god Sæd i deres Hjerter, og den har ved Naadens Regn og Varme spiret, saa at Christian Spleis, der først var bestemt til at gaa Skolevejen, nu arbejder som en troende Kapellan i Vendsyssel (i Serritslev) til sine gamle, fattige Forældres Glæde, der paa ham havde anvendt Alt, hvad de ejede og havde.

I Juli 1843 havde jeg et inderlig kjært Besøg af mine svenske Venner og Velgjørere, Overkammerjunker, Baron Gyllenkrok og hans fromme og kjærlige, mageløs opofrende Hustru, der befandt sig rigtig vel i de 9 Dage, de vare hos os, saa de tidt og ofte med Glæde have talt om denne Udflugt til deres Venner og Bekjendte. Hvad der især interesserede den ædle Menneskeven, var Opdragelsesanstalterne for forsømte Børn paa Holsteinsminde og i Flakkebjerg, hvis Forstandere, Stephansen og Møller, siden nød stor Gjæstfrihed og Velvillie hos Gyllenkroks i Lund.

Den 17. Maj 1844 fik jeg et nylig udkommet tydsk

Opbyggelsesskrift (*»Morgensklänge aus Gottes Wort«*, udgivet af Frederik Arndt, Præst ved Parokialkirken i Berlin), der blev mig en Kilde til større og varigere Glæde, end jeg nogensinde kunde drømme om. Udgiveren har dertil benyttet flere af de grundigste Forfattere, hvis Navne have en god Klang i den lutherske Kirkeafdeling, men paa en aandrig og folkelig Maade. Bogen tiltalte mig i høj Grad, og jeg fattede strax den Beslutning med en vis Frihed at omplante den paa dansk Grund og i et saa folkeligt Sprog, at Læserne ikke skulde mærke den fremmede Oprindelse. Dette maa ogsaa være lykkedes mig; thi siden Juli 1845, da 1ste Oplag udkom, er der trykt femten tusinde Exemplarer, som ere komne vidt omkring, endog til Nord-Amerika¹⁾. Hertil har ogsaa den billige Pris, som Bogen skulde sælges til, bidraget; thi Honoraret, som jeg forlangte og modtog, var højst ubetydeligt, og Forlæggeren havde frie Hænder, saa han kunde gjøre Oplagene saa store, som han vilde; de vare hver paa ca. 3000 Exemplarer. Dette Skrift, ved jeg, har gjort Nytte, og fra mange Steder, som jeg mindst tænkte paa, har jeg modtaget Vidnesbyrd derom. At Grunden hertil for en Del maa søges i den heldige Bearbejdelse, slutter jeg deraf, at Hansen-Meyers temmelig slette Oversættelse af F. Arndts *»Abendklänge aus Gottes Wort«* er bleven saa lidet udbredt, at 1ste Oplag ikke engang er udsolgt efter 8—9 Aars Forløb, skjønt det heller ikke kan nægtes, at dette Værk er af ringere Værd end Morgenbetragtningerne. Jeg arbejdede paa denne Andagtsbog med saadan Iver, at jeg i et halvt Aars Tid yderst sjældent kom udenfor Sognegrænsen, og da jeg havde foresat mig et vist Pensum for hver Dag, som skulde være færdigt, hvor mange andre Forretninger jeg end havde, kunde det stundom hænde sig, at jeg næppe nok undte mig den tilbørlige Tid til at holde Middag; men jeg har

¹⁾ Nu over 20,000 Expl., 7. Oplag; 8. Oplag udkom 1885 (senere Tilføjelse).

aldrig været gladere, end naar jeg havde fuldt op at bestille. Dette Arbejde gav Anledning til, at jeg kom i Brevvexling med F. Arndt, en hjertelig troende og nidkjær Præst, som i mange Aar har virket til stor Velsignelse i Berlin. Jeg skrev naturligvis tyske Breve til ham, da jeg var bange for ellers ikke at blive forstaaet; jeg sendte ham min Postil og en ved min Lærerindes Hjælp besørget tysk Oversættelse af min Ven Provst Monrads Traktat »Margrethe Nielsdatters Omvendelse og salige Død« hvilken gjorde usædvanlig Lykke i Berlin og blev trykt i mange tusinde Exemplarer. F. Arndt sendte mig igjen sine Prædikener over Jesu Lignelser i 4 Dele.

Aldrig saa snart var jeg færdig med Arndt eller de »Kristelige Betragtninger til hver Dag i Aaret«, før jeg gav mig til at oversætte »Steigers Sygebog«, der udkom i Begyndelsen af Aaret 1846 paa C. Grøndahls Forlag i Christiania. Samme Aar meddelte jeg Bidrag til den af Provst Damkier udgivne Samling af »Prædikener over Epistlerne« og ligeledes til F. Fengers og V. Birkedals »Vidnesbyrd fra Herrens Hus«. — Allerede tidligere havde jeg begyndt at samle Materialier til mine Fortællinger, hvilke jeg bearbejdede med utrættelig Flid især i Vinterhalvaaret 1846—47, og i Efteraaret 1847 udkom 1ste Oplag af »Fire hundrede Fortællinger for Skolen og Livet«, hvoraf der indtil denne Dag er trykt elleve tusinde Exemplarer i 4 Oplag, og hvorved mit Navn er bleven kjendt i hele Norden. Denne Bog har staaet sin Prøve, og jeg skal derfor ikke nærmere omtale den. Jeg forbandt dermed en Bihensigt, nemlig at stifte et Legat for Skolelærerenker i Haarslev og Tingjellinge, til hvilken Ende jeg tog selv til Kjøbenhavn og gjorde Aftale med Forlæggeren, Kancelliraad Deichmann, Ejer af den »Gyldendalske Boghandel«; den paa-tænkte Anvendelse gav mig Mod til at forlange et ordentligt Honorar, som jeg ogsaa modtog; og en Dags Tid eller to efterat Frederik den 7. var kommen paa Tronen, i Januar 1848, bekræftede han mit Gavebrev. Saa længe der

ingen Enke var paa Skolelærerembederne i Pastoratet, blev Halvdelen af Renterne anvendt til Klæder til fattige Skolebørn, medens den anden Halvdel lagdes til Kapitalen, hvilken fra 500 Rdlr. er voxet til 8—900 Rdlr. og kan stige til 1200 Rdlr., hvorefter Renterne maa tildeles andre Skolelærerener i Vester Flakkebjerg Herred. Da et nyt Oplag udkom, lagde jeg Grundfondet (250 Rdlr.) til Fyens Stifts Legat for Skolelærerener, som ved mangfoldige Gaver blev til 3100 Rdlr.

Da Udbredelsen af min Postil havde gjort mit Navn bekjendt i Norge, fik jeg Lyst til at besøge dette vort gamle Broderland, og da de nødvendige Forberedelser dertil vare gjorte, tiltraadte jeg Rejsen strax efter Pintse 1846. Denne Rejse hører til mit Livs allerkjæreste Minder, og aldrig vil jeg glemme den broderlige Kjærlighed og velvillige Gjæstfrihed, som jeg mødte allevegne blandt troende Præster og Lægfolk, baade i By og Land; med nogle af de Venner, jeg fandt, har jeg brevvexlet indtil denne Dag. Jeg besøgte følgende Kjøbstæder: Christianssand, Mandal, Flekkefjord, Stavanger, Bergen, Christiania, Drammen, Kongsberg, Skien, Porsgrund og Brevig, og i flere af disse Byer aflagde jeg et kristeligt Vidnesbyrd, som hørt med Deltagelse af en stor Mængde Mennesker. Paa den længste Del af Rejsen havde jeg et saare behageligt Selskab. Saaledes fulgte Kjøbmand A. Helland¹⁾ og Provst Birke-land (nu Biskop i Bergen) mig over Filefjeld fra Bergen til Christiania, og Kandidat Hauge tilbød sig at være min Ledsager paa en dejlig Tour fra Christiania til Brevig, hvor vi skiltes ad med den Forvisning, at »kristne Venner ingen- sinde sees skal for sidste Gang.« I hvor mangan stille Aften-

¹⁾ Et lille Træk af norsk Gjæstfrihed og kristelig Broderkjærlighed: i Stavanger traf jeg A. Helland, som rejste til Søs til Christiania; da han hørte, at jeg var paa Rejsen til Bergen og havde tiltænkt ham et Besøg, tog han med mig tilbage til Bergen, for at kunne herbergere mig og følge mig over Fjeldene til Christiania.

time har jeg ikke glædet mig ved at opfriske disse for mit Hjerte dyrebare Rejseminder! At min Postil havde været til Velsignelse for Mange og brugtes i de gudelige Forsamlinger deroppe, maatte jo ogsaa være glædeligt for mig at erfare.

Aar 1847 gik mere stille hen for mig; jeg var saa optaget af literære Sysler (jeg udgav i Maj d. A. en Samling Missionssange til Brug i Møderne og korrigerede Fortællingerne m. m.), at jeg dette Aar maatte opgive Tanken om min sædvanlige Sommerrejse og nøjes med i September at besøge de kjære Brødre, Provst, Dr. theol. Engelbreth i Lydersløv og Pastor L. B. Leth i Lille Heddinge; den Sidste var netop bleven syg, som jeg kom til ham en Løverdag, og det traf sig da heldigt nok, at jeg kunde prædike for ham om Søndagen. Samme Efteraar begyndte jeg først at deltage i det 5 Aar i Forvejen stiftede Roskilde-Konvent, og min Jomfru-Tale, som vakte endel Opmærksomhed, er trykt i Dansk Kirketidende for 1848 S. 137—41. Ogsaa i Sommermødet 1848 taledede jeg (jvfr. Dsk. Kirketid. 1848 S. 785—87, 793—94) ud af det stærke Indtryk, som Tidens Bevægelser havde gjort paa mig, ligesom jeg ogsaa varmt anbefalede Oprettelsen af »Selskabet for Danmarks Kirkehistorie« (jvfr. Dsk. Kirketid. 1849 S. 42—44), og blev en af dets først valgte 5 Bestyrere. I Mødet den 12. Oktober 1848 holdt jeg et længere Foredrag, som jeg kaldte »Betragtninger over den nærværende Tid fra et kristeligt Standpunkt« (jvfr. Dsk. Kirketid. 1849 S. 194—201), og som foranledigede en livlig Forhandling, hvori Dr. P. Kierkegaard og F. Boisen deltog.

Hvor godt jeg end havde det i Haarslev — paa min Hovedpine nær, som endnu holdt ved —, saa stod min Hu dog til Fyen, hvor jeg var født og baaren. Denne Lyst næredes ved de gjensidige Besøg og ved de Prædikener og private Forsamlinger, jeg under samme holdt derovre, hvilke bragte mig paa ny i Forbindelse med Mange af de opvakte Lægfolk. I Januar 1848 døde Pastor Breds-

dorff i Vester Skjerninge, og jeg søgte da dette Kald med Iver og godt Haab, da Holm i Kancelliet (som dengang gjorde Indstilling til Præstekalds Besættelse) var mig gunstig, og Biskop Mynster tilbød at ville særligen anbefale mig til sin Ven Ørsted, og i den Anledning ytrede: »Havde det været i den forrige Konges (Christian den Ottendes) Tid, skulde jeg vel have kunnet skaffe Dem Kaldet, da De er saa særdeles godt anbefalet af Deres Provst ogsaa med Hensyn til de mere udvortes eller verdslige Forretninger, — men nu!«, saa trak han paa Skulderen. Saaledes rejste jeg hjem med en Pose fuld af gyldne Forhaabninger, og mente at have gjort mine Sager rigtig godt. Men hvad sker? En skøn Dag bragte Posten den Efterretning, at Stemann og Ørsted havde takket af, og ikke længe efter blev Marts-Ministeriet dannet, og da sagde jeg til min Kone: »God Nat, Vester Skjerninge!«¹⁾ Nogle Maaneder efter blev Marslev og Birkende Kald ved Odense ledigt, hvilket jeg ogsaa søgte, skjønt en Lieutenant af adelig Byrd, som ejede Kirkerne, men havde købt dem af Familien, søgte at vindicere Kaldsretten. Sagen trak i Langdrag, men Biskop Faber, som ikke vilde have støttet den, var nylig død, og Stiftsprovsten som fungerende Biskop gjorde alt Muligt for Vedkommende, saa Lieutenanten fik sin Villie under den intetsigende Form, at han fraskrev sig al Indstillingsret for Fremtiden. Alle Sogneforstanderne i Annexsognet indsendte paa Sognets Vegne et Andragende til Ministeriet om at faa mig til Præst, og ytrede, at Kirke-ejerens Kaldsret næppe var lovhjemlet: dette kunde jo ikke Andet end glæde mig; thi det skete ikke af personlig Godhed for mig, men paa Grund af det kristelige Vidnesbyrd, som det var dem bekjendt, at jeg aflagde. Forresten var jeg et Skarn, om jeg vilde beklage mig over Udfaldet; thi den unge Mand, som blev kaldet, udviklede sig saaledes i

¹⁾ Nogle skarpe Bemærkninger om den Mand, der fik Kaldet, udelades. Red.

kristelig Retning, at han nu er en af Landets dygtigste og flinkeste Præster og netop derfor tillige er bleven min personlige Ven.

Da jeg havde holdt min Sørgeprædiken over Kong Christian den 8., fik jeg Anmodning fra en Boghandler i Ribe om at sende ham den, da han vilde udgive en Samling af Taler, holdte ved denne Lejlighed; jeg opfyldte hans Begjæring, men erindrer ikke, om hans Tanke blev til Virkelighed.

Oprøret i Holsten og den derpaa følgende Krig bragte mig ind i en ny og hidtil ukjendt Virksomhed. Jeg tog levende Del i politiske Møder og førte Ordet for dansk Folkelighed og Fædrelandskjærlighed det bedste, jeg kunde. Jeg skrev en Adresse til d'Israeli, der saa kraftigt havde talt Danmarks Sag i det engelske Parlament, og fik den bedækket med talrige Underskrifter; ligeledes en Adresse om lavere Diæter for Rigsdagsmændene. Endnu den samme Dag, som jeg havde erfaret Krigens Udbrud, lod jeg Budstikken gaa, fik Sognemændene samlede i Skolen, og forholdsvis meget betydelige Bidrag bleve tegnede til Indkjøb af Heste til Krigsbrug; selv lod jeg en Halvhundreddalerseddel springe i den Anledning, og den første af Bønderne, som dog langtfra var rig, raabte da: vil De tegne mig for 15 Rdlr., og derpaa gik det Slag i Slag; det lille Haarslev Pastorat gik saaledes i Spidsen, og det gode Exempel smittede øjeblikkelig. Jeg sendte Artikler til Dagbladene med Opfordring om Gaver i patriotiske Øjemed; jeg forestod en Indsamling af Strømper og Lagener saavel som Penge til vore tapre Soldater. Da Grundloven var vedtaget, fik jeg ogsaa Lyst til at være Rigsdagsmand, nærmest for at rive Frølund af Pinden, og holdt i den Anledning Møder i flere Sogne; men Sagen blev taget alt for sent, og Frølund havde ved Bondevenne-Høvdingernes Hjælp faaet Magten over den uselvstændige Del af Folket, saa jeg faldt igjennem. Siden hørte jeg rigtignok, at jeg havde handlet urigtigt ved ikke at lade det komme til skriftlig

Afstemning, der kunde have givet et andet Udfald; men jeg mente, at vi vare dertil for mange Valgkandidater (der havde nemlig stillet sig fire), og de tre af os vare nok fremmede for de Manøvrer, der ved saadan Lejlighed ofte anvendes; det konstitutionelle Liv var jo endnu i sin Barn-dom og skulde først til at udvikle sig. Hvis jeg derimod havde undladt at stille mig imod Frølund ved Folketingsvalget, og jeg fra Begyndelsen af havde tilkjendegivet noget Ønske om at komme ind i Landstinget, saa vilde jeg, efter alle Julemærker at dømme, upaatvivlelig være bleven valgt istedetfor Pastor Sørensen i Sneselev eller Dr. Kierkegaard i Pedersborg; men nu var Sagen saa godt som afgjort længe i Forvejen. Alt dette blev mig sagt af en Ven, som havde den største Indflydelse i politisk Henseende paa Landbefolkningen i denne Del af Landet og som under andre Omstændigheder baade kunde og vilde have skaffet mig Sæde i Tinget. Jeg anede dengang ikke, at jeg i Aaret 1852, da jeg i 2 Aar havde været Præst i Fyen, skulde næsten hovedkulds — uden alle Forberedelser — blive kastet ind i Landstinget, som jeg ligesaa hovedkulds kom ud af ved begge Tingenes Opløsning paa Grund af Stemmegivningen om Arvefølgesagen i 1853; og siden den Tid har jeg personlig holdt mig udenfor det politiske Liv og befundet mig vel derved.

Det er ikke med ublandet Glæde, at jeg ser tilbage paa den sidstnævnte Virksomhed, der medførte adskillige Rivninger, ubehagelige nok for en yngre Mand med et saa varmt Blod, som jeg især dengang havde. Jeg var ikke skikket til at behandle de store politiske Spørgsmaal, og jeg kunde ikke slutte mig til noget bestemt Parti, men maatte forbeholde mig fuldkommen Frihed til at stemme og handle, som jeg troede at kunne forsvare det for Gud og Samvittigheden; men derved blev min Indflydelse naturligvis mindre. Som Medlem af Landstinget interesserede jeg mig mest for Forhandlingerne om de Sager, der angik Samfundsforholdenes Ordning; saaledes tog jeg levende og

virksom Del i Drøftelsen af Lovudkastet om en forandret Sammensætning af Sogneforstanderskabet, og arbejdede i flere Maaneder ufortrødent som Medlem af det Udvalg, der var nedsat for at gennemgaa Tyendeloven, og gav mine Bidrag til den udførlige Betænkning, som vi sex Lægmænd, der i Sagen skilte os fra vor Medkommitterede, Ørsted, afgave, og om hvilken selv dygtige Jurister, f. Ex. Højesteretsadvokat og Generalfiskal, Etatsraad Blechingberg, udtalte sig med megen Anerkjendelse.

Skjønt det ikke kunde fejle, at al denne politiske Færd indvirkede mindre heldigt paa mit Forhold som Præst, især fordi jeg var for ilter af mig til altid at handle med tilbørlig Ro og Besindighed, hvilket ofte efterlod en hemmelig Brod i Lønkammeret: saa var jeg dog ikke ledig paa Torvet, hvad Embedet angaar. Jeg vedblev at besøge de Syge, at katekisere og holde Forsamling om Søndagen, havde de daarlige Konfirmander for paa særskilte Dage, besøgte stadigt Skolerne og begyndte at meddele og forklare Ordsprog om Aftenen i Skolen. Min private Brevvexling fortsattes, og jeg havde navnlig Meget at gjøre med en anfægtet og lidt forvirret Kapellan Møller, som vedblev at skrive til mig for at søge Raad og Trøst, skjønt jeg ikke kjendte ham videre. Jeg tilfredsstillede fremdeles min Videlyst ved at læse en hel Del, især af religiøst og historisk Indhold; og naar der udkom Noget, som interesserede mig, kunde jeg godt falde paa at skrive Forfatteren til, for at udtrykke min Glæde derover. Dette skete f. Ex. med Hensyn til Fr. Barfods »Danmarks Gejstlighed«, og det er mit Brev, han i Forordet til 2den Aargang af Værket Side V sigter til og meddeler et Brudstykke af. — —

Jeg er ret et besynderligt Menneske og har ofte maattet forundre mig over mig selv. Jeg havde haft den usædvanlige Lykke i en ung Alder et erholde et meget bekvemt og dog indbringende Kald, hvori jeg sad gjældfri og mer end det, og havde Tid nok til at følge min Yndlings-Tilbøjelighed, at læse og at skrive Bøger for Smaafolk; jeg

havde næsten hver Helligdag mange Tilhørere, og Kirkerne vare lette at prædike i, saa jeg uden Besværlighed holdt to Gudstjenester med Altergang og stundom endog Barne-daab og derefter privat Opbyggelsesforsamling; jeg levede i god Forstaaelse med mine Sognefolk og saa glædelig Frugt af mit Arbejde, saa at et Venskabs- og Kjærligheds-Baand var knyttet mellem mig og de ikke saa ganske Faa, der ved min Forkyndelse i Kirken og i Hjemmet vare vundne for Guds Rige og gjorde Alvor af deres Kristen-dom; jeg var tilfreds med den i al Tarvelighed, men dog hyggeligt, indrettede Præstegaard; og naar jeg en Sommer-aften sad med min Kone i Lysthuset, kunde jeg ofte ud-bryde: »Hvor vi dog har det godt, kunde vi kun ret skjønne derpaa!« Og alligevel kunde jeg ikke slaa mig til Ro, men Blikket droges mod Vest, og Flyttetanken opkom ikke sjældent hos mig. Jeg ved ikke at forklare mig Grunden dertil uden deraf, at i Afstand tager Meget sig bedre ud end nærvæd, og at den Følelse paatrængte sig mig: »nu er din Gjerning her til Ende, og du maa hen paa et andet Sted, hvor der er mere Brug for den dig tildelte Naade-gave, at tale Ordet især til Opvækkelse.« Saaledes skete det da, at jeg efter derom indgiven Ansøgning blev den 14. Juli 1850 udnævnt til Sognepræst for Skjellerup og Ellinge Menigheder i Nærheden af Nyborg. Dette var da endel mindre i Indtægter end Haarslev; men det laa i Fyen, i en venlig Egn, og der var en dejlig Præstegaard, opført aldeles af Nyt (efter en Ildsvaade) 1835—36, og det var et Kald, som Præsterne aldrig plejede at flytte bort fra. Medens det stod ledigt, havde jeg en bestemt Forud-følelse af, at der skulde jeg hen, og jeg ordnede derfor mine Papirer og kom saaledes i Forhaanden med Manus-kript til »Samleren«, at Alting kunde være klappet og klart, naar det afgjørende Øjeblik indtraadte. Ja, det gik endog saa vidt, at jeg Fredagen den 19. Juli sendte ridende Bud til Slagelse efter det Nr. af Berlings Tidende, hvori jeg sikkert antog, at min Udnævnelse vilde staa, for ikke

at blive forstyrret, naar Postbudet efter Sædvane bragte Bladet om Løverdagen. Og det slog ganske rigtigt til; som vi sad ved Middagsbordet, saa jeg gennem Vinduet Ilbudet komme ind i Gaarden; jeg rejste mig da op og gik ud uden at sige Noget, som jeg undertiden gjorde, naar jeg havde et lille Ærinde i mit Arbejdsværelse; og det første Blik, jeg kastede paa Hovedavisen, mødte mit Navn. Da jeg kom tilbage, sagde jeg med den største Rolighed af Verden: nu er Skjellerup Kald givet bort, og, idet jeg vendte mig til min Hustru, føjede jeg til: du kjender den, der har faaet det. Min Kone, som anede, hvad Klokken var slaaet, gav sig til at græde, saa bevæget blev hun; men i Virkeligheden vare vi dog begge glade. Som en Løbeild gik Budskabet rundt i Sognet, og der kom en svær Tid for mig, da Mange indfandt sig for at give deres vemodige Følelser tilkjende. Jeg kunde under disse Omstændigheder ikke holde ud at være ret længe i Haarslev, hvor jeg betragtede min Gjerning som endt, og beredte mig derfor til at holde Afskedsprædiken Tiendedagen derefter. Men forinden delte jeg Sognene i visse Distrikter, og gik hver Dag ud for at sige Farvel, saaledes at intet Hus blev glemt; ligeledes gik jeg ind i Skolerne og taledede bevægede Afskedsord til Børnene. Kirkerne vare pakfulde, ja næsten overfyldte, da jeg prædikede sidste Gang, og Forsamlingen blev, saavidt jeg kunde skjønne, stærkt greben af Ordet, som hørtes med spændt Opmærksomhed. Min Afskedsprædiken (saa vel som min Tiltrædelsesprædiken i Skjellerup og Ellinge) blev efter Opfordring trykt i «Christelig Samler» 13. Bind, og særskilte Aftryk bleve tagne, der hastig gik af. Min Virksomhed som Forsamlingstaler sluttede jeg med at anvende Davids Ord: »hvad er jeg og mit Hus, Herre, at Du har ført mig hidtil«, paa de givne Forhold.

I Fyen var mit Rygte gaaet i Forvejen, eller, rettere sagt, jeg var personlig kjendt af saa Mange, at da jeg Fireugersdagen derefter blev indsat af Provst Engelbreth i

Ørbæk, var saa godt som hver Plads i Kirkerne, endogsaa Gangen, besat med Tilhørere, for en stor Del fra andre Sogne. Forresten havde jeg ikke behøvet at ile saa meget, da der var en personel Kapellan i Skjellerup; og jeg har ofte fortrudt, at jeg ikke benyttede den gode Lejlighed, som tilbød sig efter min Afsked fra Haarslev, til at gjøre en længere Rejse og besøge gode Venner og Brødre i Herren, hvad dog ellers havde været min Lyst. Da jeg først havde set mig om i Skjellerup og ordnet det Fornødne med Provst og Biskop, tilbragte jeg Ugen, før jeg holdt Tiltrædelsesprædiken, hos min Familie i Haarslev. Da jeg var bleven indsat, gik jeg omkring i begge Sogne og besøgte mine Sognefolk fra den rigeste Gaardmand til den fattigste Indsidder; og som jeg snart var færdig med denne Runde, lærte jeg derved de Fleste at kjende og blev retvendt i min nye Virkekreds; Præsten gjør ogsaa paa den Maade mangan Erfaring, som kan komme ham til Gode i Fremtiden. Menigheden kom mig imøde med Velvillie; men i Skjellerup Sogn sporedes intet religiøst Liv, og i Ellinge var der kun ringe Levninger tilbage af en for nogle og tyve Aar siden begyndt Opvækkelse; jeg forefandt min Postil i tre Huse, og deri havde jeg allerede et Tilknytningspunkt. Kirkerne havde i min gamle, skikkelige Formands Tid været sparsomt besøgte, og den forresten inderlig godmodige og tjenstagtige Kapellan manglede Gaver til at hjælpe paa de forfaldne Sager. Jeg betragter det derfor som en Lykke, at Kirkerne strax efter min Ankomst bleve godt besøgte, skjønt ikke saa stærkt som i Haarslev og Tingjellinge de sidste Aar jeg var der. Indbyggerantallet i mit nye Kald, Store og Smaa, var ca. 1250, og af dem havde jeg i Regelen 150—60 at prædike for, Altergangsdagene fraregnede, da der ofte var langt Flere; men herved maa mærkes, at i de første Aar især var der som oftest Nogle, om just ikke Mange, fra andre Sogne, hvilket tabte sig noget de sidste Aar, jeg var i Fyen, fordi flere troende Præster efterhaanden bleve ansatte paa Egnen,

skjönt Kirkebesøget i det Hele derfor ikke tog af. Jeg har mangen Søndag haft over 100 i hver Kirke. Og det Glædeligste var, at medens en hel Del næsten aldrig kom, uden naar de gik til Alters eller skulde være Faddere, saa dannede der sig en fast Stok af Tilhørere, hos hvilke jeg kunde spore en Tilvæxt i kristelig Erkjendelse og Troesliv; og Nogle bleve ægte Perler i Menigheden og udøvede en gavnlig Indflydelse paa Andre, f. Ex. den Kvinde, som jeg efter hendes første Barns Fødsel indledte med de Ord omtrent, der kan læses i Biskop Brammers 3die Samling af Lejlighedstaler, hvortil jeg efter Udgiverens Begjæring sendte den tilligemed nogle andre Taler. Ogsaa i Fyen holdt jeg Missionsmøde flere Gange om Aaret; men skjönt de i Regelen vare godt besøgte, naaede jeg dog ikke at vække den Deltagelse for Sagen, som havde vist sig i Haarslev og den nærmeste Omegn. Var det fordi den første Kjærligheds Varme tabte sig hos mig, eller af andre Grunde? Jeg ved det ikke. Men dette ved jeg, at jeg ikke forsømte Lejligheden til at anbefale den gode Sag, naar jeg var samlet med andre Præster, f. Ex. ved Landemodesforhandlinger i Odense, eller naar der holdtes Missionsmøde i andre Sogne, ligesom jeg ogsaa lod indrykke et Stykke om Sagen i »Evangelisk Ugeskrift« for 1860 Nr. 1 og foranstaltede — ved Medvirkning af Præsterne Tolstrup i Nyborg og Brandt i Ollerup — det første almindelige Missionsmøde i Nyborg den 13. og 14. Juni 1860, der skaffede mig endel Arbejde, men ogsaa megen Glæde, især fordi derved gaves Stødet til de senere holdte aarlige almindelige Missionsmøder, som unægtelig har udøvet en vækkende og befrugtende Indflydelse paa det kristelige Liv i Danmark.

Jeg mærkede snart, at mit nye Kald gav mig Mere at bestille, end det, jeg havde i Sjælland, fordi Folkemængden var større: jeg fik langt flere Syge og Gamle at besøge — jeg kom en Gang om Ugen til hver —, havde hyppige Hjemmedaab (naar Barnet skreg stærkt, kom der

gjerne Bud efter mig) osv., og i det første Aar blev jeg hentet til ikke mindre end 5 à 6 gudelige Forsamlinger i andre Sogne; hos mig selv turde jeg endnu ikke begynde disse, jeg maatte først vinde Terrain saaledes, at Ordet, som forkyndtes i Kirken og ved Husbesøg hos de enkelte Familier, kunde blive en aandelig Magt i Menigheden; og Gud ske Lov, dette blev efterhaanden Tilfældet, saa naar jeg i de sidste 8—9 Aar, understøttet af Præsterne Kisbye og Dr. Viborg, holdt Forsamling hos Nogle af dem, der vare komne til Troen, var en stor Skare altid tilstede, og der sporedes et Liv og en Glæde hos Unge og Gamle, som virkede tilbage paa os, der førte Ordet. Ja, de to nævnte Brødre, især Dr. Viborg, har ikke liden Del i det kristelige Troesliv, som fremblomstrede og stadigt udviklede sig i Skjellerup og Ellinge Sogne. Flere af mine Sognefolk hørte ikke sjældent de to nævnte Præster, og ved saadan Lejlighed gjorde de Aftale med dem om at komme over til Skjellerup Sogn for at glæde Folk med deres Vidnesbyrd; saa bragte de mig Underretning om Dagen, og jeg lyste da Forsamlingen til i Kirkerne. Paa den Maade gik det prægtigt; vi hjalp hinanden at trække Garnet, og der blev altid nogle Fisk hængende deri. Ja, det er Velsignelsen af, at ogsaa Præstebrødre bo tilsammen, eller dog nær ved hinanden, i Endrægtighed og Kjærlighed. Jeg har lutter kjære Minder fra dette Samliv.

Mit forøgede Arbejde i Skjellerup var Skyld i, at jeg, hvad literære Sysler angaar, i den første Tid nøjedes med at holde min »Christelig Samler« i Gang, der krævede endel Læsning, især da jeg altid vilde være i Forhaanden, for ikke at hindres og forat ikke det, som var mig en Glæde og Vederkvægelse, skulde blive mig en Byrde og Plage. Men siden kunde jeg dog ikke lade det blive derved, men udgav efterhaanden »Alvor og Gammen«, et Folkeskrift, Odense 1855, og »Det kristelige Liv«, Prædikener over Søndags-Texter af Apostlernes Breve, Odense 1858, og »Psalmer og aandelige Sange til hver Dag i Aaret«,

Kjøbenhavn 1858, samt »Psalmer og Sange for Børn«, 2det Oplag, Odense 1861, udgivet til Fordel for en trængende Skolelærerenke. Desuden vedblev jeg af og til (dog aldrig invita Minerva) at meddele Artikler til Blade og Tidskrifter. — — —

Et Aars Tid før min Ankomst til Fyen havde Præsterne Falck i Vindinge, C. Kisbye i Skalkendrup, Dr. Viborg i Rynkeby og Birke dal i Ryslinge forenet sig til et Konvent omtrent af samme Beskaffenhed og med samme Formaal som det, vi havde i det sydvestlige Sjælland. Det udvidedes snart, og da jeg, i Oktober 1850, strax traadte ind deri, var Fritz i Kullerup og Strøm i Marslev ogsaa med. Længere hen i Tiden optoges efterhaanden Provst Krarup i Flødstrup, Wad i Seden (senere i Korsør), A. E. Meinert, Kateket i Kjerteminde, Provst Bloch i Kjerteminde, Dr. L. Helveg i Odense, J. Koefoed (nu Sognepræst i S. Næraa) o. Fl. Vi samledes 3—4 Gange om Aaret og holdt Kirketjeneste før det egentlige Konvent, ved hvilken Lejlighed Præster og Lægfolk ydede frivillige Bidrag til Trængende blandt Troende. Mit Forhold til dette yndige Brodersamfund har jeg betegnet i en Konventstale, som findes i »Christelig Samler« 1854, 17. Bind S. 225—39. I de sidste Aar, jeg var i Fyen, fremtraadte den Grundtvigske Retning hos nogle af Brødrene skarpt, end forhen, og medførte adskillige Rivninger, dog ikke anderledes, end at vi skiltes i Fred og Kjærlighed, hvorfor jeg heller ikke kan finde mig tilfreds med den lille Skildring af mit Forhold, som Birkedal har givet i sin »Livsførelse« S. 324—25, dog uden at nævne mit Navn. Vore Møder, især i de første 6—7 Aar, høre til mit Livs dyrebare Minder¹⁾.

I Aaret 1857 døde den ene og i Aaret 1858 den anden af mine Skolelærere, og jeg var saa heldig i deres Sted at faa to yngre, dygtige Mænd, som begge bleve

¹⁾ Ved et heldigt Tilfælde er dette fyenske Broderkonvents Forhandlings-Protokol 1850—71 kommet til Provins-Arket i Odense.

grebne af Guds Naade og Evangeliets Kraft, saa jeg kunde se dem voxe op som skjønne Plantninger i Guds Kirkehave og udvikle sig med Hensyn til Erkjendelsens Klarhed og Troens Liv. — — —

(Efter at have omtalt forskellige Sygdomstilfælde i sin Familie fortsætter Mau):

Mit eget Helbred derimod bedredes betydeligt i Fyen, hvilket jeg for en Del tilskriver et gladere Sind og en sundere, mere frit beliggende Bolig, hvor der er højt til Loftet. Indvortes og navnlig i økonomisk Henseende havde jeg det saa godt, som jeg kunde ønske. Hele Præstegaarden var opført af Nyt 1835—36, det store, grundmurede Stuehus bekvemt indrettet og Alt i god Orden fra min Formands Tid, saa jeg behøvede kun at ombygge Kjælderen og forbedre Noget i Laden og Staldene og ellers pynte og pudse hist og her ved at tapetsere og gibse, lægge Tagrende omkring hele Huset o. s. v. Tienden var vel ikke stor, men Avlingen var fortræffelig og vilde være bleven endnu bedre, dersom jeg ikke, nærmest paa Grund af Krigsforholdene, havde bortforpagtet den paa 9 Aar, hvilket jeg oftere fortrød, saa at jeg derfor selv overtog den efter Forpagtningstidens Udløb. Foruden den Opmuntring, jeg havde i Sognet, modtog jeg af og til kjære Besøg (skjønt ikke saa mange som i Haarslev), f. Ex. af Pastor N. G. Blædel, der to Gange glædede mine Menigheder med sit kristelige Vidnesbyrd, den ene Gang i Haven, den anden Gang i Kirken, som ved den Lejlighed var proppet saa fuld, at vi næppe kunde trænge os frem. Ogsaa enkelte Nordmænd og Svenske kom til mig, saaledes H. B. Hammar, Kyrkoherde i Mjällby i Blekingen, som ogsaa talede i min Kirke, og hvem jeg har sat et lille Minde i Dansk Kirketidende for 1862 Nr. 25 ¹⁾. Min norske

¹⁾ Bidrag til Oplysning om mit Præsteliv i Fyen findes i Ny kristelig Samler 6. Bind, jvfr. ogsaa mine Beretninger om det 1ste alm. Missionsmøde i Nyborg smsteds.

Brevvexling fortsattes og forøgedes ved Bekjendtskabet (fra Kirkemødet i Kjøbenhavn 1857) med Præsten og Historieskriveren Andreas Faye, som ligeledes besøgte mig i Skjellerup og det endog to Gange; det første af disse Besøg gav Anledning til, at jeg i Sommertiden 1859 med mine to ældste Døtre gjorde en lang Rejse i Norge (i Christiania og Christianssands Stifter), hvor vi navnlig ogsaa vare i Øvre-Thelemarken, hvor ikke mange Fremmede vove sig op, allermindst Kvinder. Til mine Glæder regner jeg ogsaa Studenter-Jubilæet, som holdtes 26. Oktober 1852, medens jeg var i Landstinget, og hvorved jeg havde Lejlighed til at forny gamle Bekjendtskaber og opfriske kjære Minder. Naturligvis maatte jeg ogsaa tale der, især da min Sidemand blev ved at opmuntre mig dertil, og hvad jeg ytrede, blev trykt i Mindeskriftet om dette Gilde.

Det har været min Orm at skulle have min Næse allevegne, og jeg forundrer mig over Meget af det, jeg saaledes befattede mig med. Foruden det, som alt er anført, skrev jeg (i Haarslev) vidtløftige Afhandlinger om Husmændenes Kaar og Stilling, henvendte mig til Ministeriet om Krigsskatten, navnlig Embedsmændenes, var Forligelseskommissær mellem Brødre, som i lang Tid ikke havde kunnet taale at se hinanden, indsendte en Fortegnelse over yndede Kjærnepsalmer til vedkommende Udvalg m. m.
